

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

**PORUCHY CHOVÁNÍ NA 2. STUPNI ZŠ SE ZAMĚŘENÍM
NA ZÁŠKOLÁCTVÍ**

**BEHAVIOURAL DISTURBANCE AT THE SECOND GRADE OF
PRIMARY SCHOOL FOCUSED ON TRUANCY**

České Budějovice 2013

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. et Mgr. Jiří Kressa

Vypracovala:

Jana Jarkovská

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 2. 1. 2014

.....
Jana Jarkovská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Mgr. et Mgr. Jiřímu Kressovi za rady, inspiraci a cenné připomínky. Dále mé poděkování patří ředitelům základních škol, kteří mi umožnili na svých školách provést výzkumná šetření týkající se záškoláctví a především pak jednotlivým učitelům, jež si udělali čas a byli ochotní odpovídat na mé otázky.

Za pomoc, trpělivost a oporu děkuji také své rodině a přátelům.

Anotace

Cílem diplomové práce bylo podat přehled o poruchách chování, s nimiž se mohou setkat pedagogové druhého stupně základních škol. Práce pak byla úzce zaměřena na problematiku záškoláctví, s níž se učitelé v běžné praxi setkávají velice často. V teoretické části bude nejprve třeba poukázat na rozdíl mezi problémovým a poruchovým chováním a tedy na jevy běžné v určité vývojové etapě dítěte a naopak na chování, které je již třeba považovat za poruchové. Uvedeny budou také jednotlivé klasifikace poruch chování, s nimiž pracují odborníci v různých oborech. Následující kapitoly budou již věnovány vysvětlení pojmů týkajících se záškoláctví, jeho příčinám a možnostem opatření, jež mohou pomoci zabránit vynechávání povinné školní docházky.

Praktickou část tvoří rozhovory s učiteli druhého stupně základních škol, kteří se již ve své praxi setkali se záškoláky. Cílem bude analyzovat, jaký přehled o dané problematice mají jednotliví pedagogové. Zároveň se pokusím odhalit, jaký je vlastní přístup učitelů při řešení záškoláctví a při jednání se záškoláky a jejich rodinami.

Klíčová slova

Problémové chování, poruchy chování, záškoláctví.

Abstract

The goal of the dissertation was giving a view of behavioural disturbances that secondary school teachers may encounter. The essay then closely concentrates on truancy problems that teachers encounter very often. The theoretical part shows the difference between problem and defective behaviour and consequently common effects in certain development phases of a child contrary to behaviour that must be classified as defective. I will also state the classification of defective behaviour used by specialists in various fields. Following chapters will focus on explanation of truancy terms, its causation and possible arrangements to prevent skipping mandatory education.

The practical part is created by interviews with secondary school teachers who encountered truants in their common practice. The goal is the analysis of the level of teachers' view on the problems. At the same time, I will try to reveal the teachers' approach to solving truancy, treating truants and their families.

Keywords

Problem behaviour, Behavioral disorders, Truancy.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Rozlišení poruchového a problémového chování.....	9
3. Charakteristiky poruch chování.....	11
3.1 Klasifikace poruch chování.....	13
3.1.1 Medicínské hledisko klasifikace poruch emocí a chování.....	13
3.1.2 Dimenzionální klasifikace.....	14
3.1.3 Sociální klasifikace.....	15
3.1.4 Školská klasifikace.....	15
3.2 Vývojová psychologie.....	16
3.2.1 Tělesný a psychický vývoj.....	17
3.2.2 Kognitivní vývoj.....	19
3.2.3 Vývoj myšlení.....	20
3.2.4 Citový vývoj.....	21
3.2.5 Sociální vývoj.....	22
3.3 Poznání jako podmínka adekvátního působení.....	23
3.3.1 Rozvoj adaptačních kompetencí.....	24
3.3.1.1 Rozvoj vztahu k normám a rozvoj morálního uvažování.....	25
4. Záškoláctví.....	28
4.1 Vymezení pojmu záškoláctví.....	29
4.2 Formy záškoláctví.....	30
4.2.1 Impulsivní záškoláctví.....	30
4.2.2 Účelové, plánované záškoláctví.....	31
4.2.3 Rozdělení podle Kyriacoua.....	31
4.3 Příčiny záškoláctví.....	31
4.3.1 Negativní vztah ke škole.....	31
4.3.2 Vliv rodinného prostředí.....	33

4.3.3	Trávení volného času	34
4.4	Podíl rodiny, školy a žáka na záškoláctví.....	35
4.5	Důsledky záškoláctví.....	36
4.6	Prevence záškoláctví	37
4.6.1	Primární prevence	37
4.6.2	Sekundární prevence	38
4.6.3	Terciární prevence.....	38
4.7	Možnosti snížení výskytu záškoláctví.....	40
4.7.1	Opatření v rámci školy	40
4.7.2	Opatření v rámci rodinného prostředí	41
4.7.3	Opatření v rámci sociální péče.....	41
4.7.4	Metodický pokyn MŠMT.....	42
4.7.5	Pokyn města České Budějovice	44
4.8	Záškoláctví a osobnost pedagoga	45
4.9	Legislativa	46
4.10	Organizace pomáhající v boji proti záškoláctví	48
5.	Praktická část	49
5.1	Metody výzkumu.....	49
5.2	Výzkumný vzorek	50
5.3	Výzkumný problém, cíl a metody sběru dat.....	52
5.3.1	Výzkumný problém.....	52
5.3.2	Výzkumný cíl.....	52
5.3.3	Metody sběru dat.....	53
5.4	Výzkumné otázky	54
5.5	Interpretace dat	59
5.6	Výzkumná zpráva.....	86
6.	Závěr	99

1. Úvod

Diplomová práce je věnována poruchám chování na druhém stupni základních škol se zaměřením na záškoláctví. Dané téma se pro budoucí učitele na základní škole jeví velmi zajímavé. Každý učitel se během své dlouholeté praxe setká s řadou rozličných problémů, mezi nimiž s velkou pravděpodobností určitá forma záškoláctví nebude chybět. V současnosti se záškoláctví snaží zamezit v řadě evropských zemí a ani Česká republika není výjimkou. Výsledkem jsou v několika posledních letech častější diskuze k danému tématu i nové metody v boji proti záškoláctví. Cílem práce bylo analyzovat skutečnosti, které mohou ovlivnit vynechávání povinné školní docházky dětí na základní škole a také vyhledat způsoby, jak se v takových případech správně zachovat. Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické.

Teoretická část je zaměřena na vymezení pojmů - problémové chování a poruchové chování. Pro další jednání se žákem a při odstraňování příčin je schopnost rozlišit mezi těmito pojmy zásadní. Následně jsou definovány samotné poruchy chování, uvedena jejich charakteristika a také speciální klasifikace, s nimiž se učitelé mohou setkat. Obsáhlejší část je věnována vývojové psychologii dětí ve věku druhého stupně základních škol. Zde bylo hlavní snahou vystihnout chování typické pro určitý věk, které se již pedagogům nemusí zdát vhodné, ale které nemůže být řazeno mezi poruchy chování. Je velmi důležité vědět, v jakém období dítě prochází problematickými etapami a jaké potíže v daném věku tedy lze očekávat. Znalost vývojových fází je předpokladem pro správné diagnostikování poruchy chování. Za zásadní součást vývoje pak v dané problematice považuji především vývoj vztahu k normám a rozvoj morálního uvažování, které jsou v práci také uvedeny. Následující kapitola je již úzce věnována problematice záškoláctví. Kromě vymezení tohoto pojmu jsou uvedeny i jednotlivé formy záškoláctví a příčiny, které mohou k vynechávání docházky do školy vést. K odstranění záškoláctví je vždy nutné, jej nejprve odhalit a následně najít příčinu. Teprve poté můžeme se záškolákem efektivně pracovat. V dalším textu jsou zmíněny možné důsledky záškoláctví, způsoby prevence a také možnosti snížení výskytu záškoláctví.

Nedílnou součástí této práce je kapitola – záškoláctví a osobnost pedagoga. Učitel jako hlavní aktér hraje při řešení záškoláctví významnou roli. Právě na něm z velké části záleží, zda včas odhalí záškoláka a jakým způsobem bude dále postupovat. Velmi záleží na jeho přístupu k žákům i na vzájemných vztazích mezi pedagogem a rodiči či zákonnými zástupci dítěte. V závěru teoretické části je pracováno s legislativou a jsou zde vybrány některé z organizací, které pomáhají v boji proti záškoláctví.

Praktická část je věnována výzkumným otázkám a interpretaci získaných dat, které jsou shrnuty do závěrečné výzkumné zprávy.

2. Rozlišení poruchového a problémového chování

Chceme-li mluvit o chování a s ním souvisejících těžkostech, je pro začátek důležité rozlišit mezi dvěma laicky často zaměňovanými pojmy - problémovým chováním a chováním poruchovým, mezi nimiž je zásadní rozdíl. Chování jako takové je ovlivňováno mnoha vnějšími i vnitřními podmínkami, které na něj výrazně působí. Tyto podmínky mohou být společné pro určitý druh chování a skupinu osob nebo mohou být individuálně odlišné. Pokud se u dítěte vyskytne negativní reakce na signály vnějšího prostředí, je jeho chování vnímáno jako nežádoucí a problémové, za určitých podmínek může být označeno i jako chování poruchové.¹

Každé dítě se v průběhu svého vývoje učí rozlišovat žádoucí a nežádoucí chování. Zpočátku, než se identifikuje s příslušnými normami, je kontrolováno rodiči, později by se již dítě samo mělo chovat žádoucím způsobem, aniž by bylo někým kontrolováno či hlídáno. Má-li však dítě být schopné dodržovat normy, musí být natolik rozumově vyspělé, aby jim také porozumělo. Chování dítěte se postupně vyvíjí a tento vývoj pokračuje i s nástupem školní docházky. Pro každé období školního věku jsou pak typické některé problémy v chování, které však nutně nepoukazují na poruchu chování ale na dosažení určité vývojové fáze.²

Jako problémové chování jsou označovány mírné formy nepřizpůsobivosti, nízké sociální dovednosti či nedostatečné návyky. Dítě s problémovým chováním porušuje běžná společenská pravidla, avšak nepřekračuje zákonné normy. Aby mohlo být diagnostikováno chování jako poruchové, musí mít nápadnosti v chování trvalejší charakter. Problémy, jež s sebou přinášejí různá omezení, se pak objevují v každodenním životě a vyžadují již zvláštní výchovná opatření nebo dokonce i medikamentózní léčbu.³

---

¹VOJTOVÁ, Věra. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Masarykova univerzita, 2004, s. 73

²VÁGNEROVÁ, Marie. Psychologie problémového dítěte školního věku. Karolinum, 1997, s. 63

³LECHTA, Viktor. Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole. Portál, 2010, s. 320

Ve starší literatuře se však můžeme setkat i s dalším odlišením. MuDr. Pavel Vodák odchylky dětského chování člení na závady a poruchy. Závadami nazývá takové odchylky v chování, které patří do pedagogické sféry a které vznikly na podkladě výchovném. Oproti tomu poruchy chování řadí do sféry medicínské, avšak mohou vznikat i na základě výchovném, který přerostl v příznak chorobného stavu.⁴

---

⁴VODÁK, Pavel a ŠULC, Antonín. Závady a poruchy chování v dětském věku. SPN, 1964, s. 8

3. Charakteristiky poruch chování

V literaturách se setkáme s různými pojetími i klasifikacemi poruch chování, které se různě prolínají, překrývají či se dokonce střetávají. Každý vědní obor nahlíží na poruchy chování z odlišného hlediska a dochází tak i k odlišné interpretaci tohoto pojmu.⁵

MKN 10⁶ uvádí: „*Poruchy chování jsou charakterizovány opakujícím se a trvalým obrazem disociálního, agresivního a vzdorovitého chování, je – li takové chování u jedince extrémní, porušuje sociální očekávání přiměřené věku a je závažnější než obyčejná dětská nezbednost nebo rebelantství v adolescenci. Ojedinelé disociální nebo kriminální činy nejsou sami o sobě důvodem pro udělení diagnózy, která vyžaduje, aby charakter takového chování byl trvalý.*“⁷

Diagnostická kritéria vycházející z MKN-10 jsou využívána převážně na území Evropy. Oproti tomu v USA vycházejí odborníci především z kritérií Diagnostického a statistického manuálu duševních poruch (DSM-IV).⁸

DSM-IV⁹ uvažuje o poruchách chování v souvislosti pouze s dětmi mladšími 18 let, se staršími jen výjimečně, pokud jejich klinický obraz nesplňuje kritéria pro disociální poruchu osobnosti. Jako základní rys poruch chování uvádí narušování práv ostatních nebo hlavních sociálních norem odpovídajících věku dítěte.¹⁰

---

⁵ VOJTOVÁ, Věra. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Masarykova univerzita, 2004, s. 80

⁶MKN 10 = Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize z roku 1993

⁷MICHALOVÁ, Zdeňka. Analýza dílčích aspektů specifických poruch. UK v Praze – pedagogická fakulta, 2004, s.71

⁸PTÁČEK, Radek. Poruchy chování v dětském věku. Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s.

⁹Diagnostický a statistický manuál duševních poruch. Z roku 2000

¹⁰MICHALOVÁ, Zdeňka. Analýza dílčích aspektů specifických poruch. UK v Praze – pedagogická fakulta, 2004, s. 67

Marie Vágnerová charakterizuje poruchy chování jako odchylku v oblasti socializace, kdy dítě není schopné respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku či rozumovým schopnostem. Dítě svým chováním opakovaně a dlouhodobě narušuje sociální normy. Tyto poruchy však vycházejí z odchylek v osobnostním vývoji a nejsou tedy následkem duševní poruchy či onemocnění.¹¹

Mezi takto definované poruchy chování můžeme řadit některá typická chování vymykající se věkovým normám. Mezi nimi např. opakované záškoláctví, tendence k užívání drog, agresivitu ke zvířatům či lidem, časté lhaní, útěky z domova nebo kriminální chování¹².

---

¹¹ VÁGNEROVÁ, Marie. Psychologie problémového dítěte školního věku. Karolinum, 1997, s. 67

¹² *Better Health Channel. Behavioural disorders in children* [online]. [Cit. 2013-20-11]. Dostupné z: <http://www.betterhealth.vic.gov.au/bhcv2/bhcarticles.nsf/pages/Behavioural_disorders_in_children>

3.1 Klasifikace poruch chování

Pedagog se ve své praxi může setkat s různými pojetími poruch chování, jejichž znalost mu usnadní vést speciálně pedagogické diagnostiky, rozhodovat o intervenci a především předpovědět další vývoj.¹³ Uvedu zde některé důležité klasifikace poruch chování, s nimiž se může pedagog na základní škole setkat.

3.1.1 Medicínské hledisko klasifikace poruch emocí a chování

Pedagog se obvykle při řešení problémů s poruchami chování setká s lékařskou dokumentací a je tedy nutné, aby si uměl správně vyložit sdělení lékaře. Medicínské hledisko klasifikace poruch emocí nebo chování vychází z Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize z roku 1993. Toto členění poruch chování však slouží spíše lékařům pro zvážení odpovídajících léčebných postupů, není ovšem podkladem pro stanovení vhodného postupu v rámci speciální pedagogiky.¹⁴

Poruchám chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v dospívání se MKN 10 věnuje v kategoriích F90 až F98. Budu se však soustředit přímo na oblast zabývající se samotnými poruchami chování, tedy odstavcem F91.¹⁵

Poruchy chování jsou zde rozděleny do několika oblastí:

- A. Porucha chování vázaná na vztahy v rodině
- B. Nesocializovaná porucha chování
- C. Socializovaná porucha chování
- D. Opoziční vzdorovité chování

---

¹³VOJTOVÁ, Věra. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Masarykova univerzita, 2004, s. 80

¹⁴VOJTOVÁ, Věra. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Masarykova univerzita, 2004 s. 81-83

¹⁵WHO a ÚZIS ČR. Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů [online]. Akt. 2012-12-31. [cit. 2012-05-15] Dostupné z: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html>>

E. Jiné poruchy chování

F. Nespecifikované poruchy chování

Porucha chování může být diagnostikována na základě např. týrání, krutosti k lidem, zakládání požárů, opakované lži, záškoláctví apod. Musí se však jednat o opakované či trvalé výrazné chování tohoto typu, ojedinělý disociální čin sám o sobě k diagnostice nestačí¹⁶.

3.1.2 Dimenzionální klasifikace

Dimenzionální klasifikace je používána především v psychologii a ve speciální pedagogice a pracuje s dimenzí projevů chování. Sleduje a hodnotí jaká je hloubka poruchy a do jaké míry je chování jedince odlišné od běžného chování. Zabývá se vzájemnými souvislostmi různých aspektů chování. Tato klasifikace je založena na dvou posuzovacích škálách RBCL¹⁷ a CBCL^{18,19}.

Poruchy chování a emocí člení do čtyř skupin:

A. Poruchy chování

B. Osobnostní problémy, psychické problémy

C. Nevyzrálost

D. Socializovaná agrese

---

¹⁶ WHO a ÚZIS ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů* [online]. Akt. 2012-12-31. [cit. 2012-05-15] Dostupné z: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html>>

¹⁷Revise Behavior Checklist

¹⁸Child Behavior Checklist

¹⁹ VOJTOVÁ, Věra. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Masarykova univerzita, 2004, s. 84-85

3.1.3 Sociální klasifikace

Základem pro diagnostikování poruchy chování v této oblasti je sociální dimenze, tedy jakou měrou působí porucha chování jedince na jeho sociální vztahy.²⁰

Z hlediska konfliktu se sociálním prostředím můžeme poruchy chování členit na:

- A. Porucha chování se sociálním základem (disociální chování)
- B. Asociální porucha chování
- C. Porucha chování antisociálního rázu, delikvence

3.1.4 Školská klasifikace

Kritériem této klasifikace je charakter chování, jakým se porucha projevuje. Jedná se o jednodušší třídění, užívané spíše v zahraniční speciálně pedagogické literatuře.²¹

V rámci této klasifikace můžeme poruchy chování rozdělit následovně:

- A. Poruchy chování vyplývající z konfliktu
- B. Porucha chování spojená s násilím
- C. Socializovaná delikvence

---

²⁰VOJTOVÁ, Věra. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Masarykova univerzita, 2004, s. 86-87

²¹VOJTOVÁ, Věra. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Masarykova univerzita, 2004, s. 88-89

3.2 Vývojová psychologie

Aby učitel dovedl dětem lépe porozumět a pomoci jim, měl by znát zákonitosti psychického vývoje, vědět, jak se rozvíjejí jednotlivé psychické funkce, jak na sebe tyto funkce vzájemně působí a k jakým významným změnám ovlivňujícím učení a chování dítěte v jednotlivých fázích vývoje dochází. Právě tyto vědomosti mu pomohou dítě lépe pochopit a umožní mu s ním pracovat efektivněji.

Konkrétní funkce se rozvíjejí různým způsobem a v různých obdobích. U každého dítěte je jeho psychický i somatický rozvoj individuální a neprobíhá tedy u všech stejným tempem. Rozdíly ve vývoji pak mohou být příčinou mnoha obtíží. Na učiteli zůstává vyhodnotit, čeho je třeba si všítmat, co je podstatné a naopak, co je možno přehlédnout. K tomu je zapotřebí, aby věděl, co lze považovat za normu a co již v dané vývojové fázi signalizuje pravděpodobnou odchylku²².

Jak uvádí Marie Vágnerová, jsou v každém školním období pro dítě typické určité problémy v chování. V raném školním věku svoji roli často sehraje především nezralost či nedostatečná připravenost dítěte na školu. Střední školní věk následně probíhá pod výrazným vlivem vrstevníků, obvykle třídy, která vytváří normativní skupinu, jež má značnou autoritu. Děti se v tuto dobu často odhodlají ke skupinovým prohřeškům. V období puberty se zase objevuje větší touha po vyjádření vlastního názoru i snaha dokázat si vlastní nezávislost, což s sebou obvykle přináší vzdor a opovržení vůči společenským normám²³.

Velkou změnou pro děti je zejména období dospívání, kdy započíná přechod mezi dětstvím a dospělostí. Očekává se od nich, že se postupně vymaní ze závislosti na rodičích, podřídí se normám, které se vyžadují u dospělého, začnou vytvářet první heterosexuální vztahy, zvolí si budoucí povolání a přikloní se k určitému způsobu života. Společně s těmito společenskými tlaky působí ještě vlivy psychologické a biologické. Všechny tyto výrazné změny způsobují u dospívajících rozkolísanost a konfliktnost, proto se také toto období nazývá obdobím „bouří a stresů“.

---

²²ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 101

²³VÁGNEROVÁ, Marie. Psychologie problémového dítěte školního věku. Karolinum, 1997, s. 63-64

Typický pro období dospívání je zrychlený fyziologický a psychický vývoj, který u každého dítěte začíná individuálně. Zejména u dívek dochází ke změnám dříve než u chlapců, ale i u stejného pohlaví není jednoznačná hranice nástupu jednotlivých fází. Ve škole se tak setkáme se stejně starými dětmi s různou fyzickou vyspělostí.²⁴ Jednotlivé literatury člení období dospívání různě. Podle L. Novotné a kol. je období, jež je označováno jako integrační a jež zahrnuje vývoj od dětství a právě následné dospívání, nejvíce pozorovaným a prozkoumávaným úsekem ontogeneze. V tomto období se diferencují psychické funkce a struktury, aby se následně spojily v jeden celek²⁵.

V této práci budu pracovat s rozdělením dospívání na tři vývojové fáze – prepubertu, pubertu a adolescenci. Více se však budu věnovat pouze prvním dvěma fázím, které jsou stěžejní pro vývoj dětí na základní škole.

Období prepuberty nastupuje u dívek již kolem desátého roku, u chlapců později kolem roku jedenáctého. Samotná puberta se pak začíná objevovat u dívek mezi dvanáctým a třináctým rokem, u chlapců ve třinácti letech. Obě tato období jsou u dívek kratší a uzavřenější, zatímco u chlapců trvají déle a jsou rozptýlenější²⁶.

3.2.1 Tělesný a psychický vývoj

Období prepuberty je příznačné nastupujícími změnami v proporcích těla, děti se začínají vyťahovat do výšky, intenzivně rostou končetiny i trup, začínají se objevovat druhotné pohlavní znaky a zvýrazňují se intersexuální rozdíly ve fyzickém vzhledu. Je velmi důležité, jak se dospívající se změnami vzhledu dovedou vyrovnat. Později vyspívající chlapci se potýkají s malou sebejistotou, mívají časté komplexy. Naopak dříve vyspívající dívky své změny skrývají a stydí se za ně²⁷. Svůj vliv na chování

---

²⁴ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol.. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 101

²⁵NOVOTNÁ, Lenka a kol. Vývojová psychologie pro učitele. Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 44-45

²⁶ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 102

²⁷NOVOTNÁ, Lenka a kol. Vývojová psychologie pro učitele. Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 53

dospívajícího pubescenta začíná mít i sexuální pud, který z počátku působí intenzivně a nerovnoměrně a zejména chlapci jeho působení hůře potlačují. Dívky působení sexuálního pudu zvládají mnohem lépe a obvykle jej přesměrují do jiných aktivit. Chlapci jsou v této době zaměřeni autoeroticky, k vlastnímu tělu, což se projevuje masturbačními technikami (heterosexuální zájmy se objevují až v pubertě). Psychický vývoj zůstává za vývojem somatickým pozadu, což s sebou přináší určité projevy, které jsou typické právě pro pubertu. K jejich vyrovnání dochází až v období puberty, kdy se fyzický vývoj zpomaluje a začínají se rozvíjet především funkce psychické. Z dítěte se stává biologicky zralý dospělý jedinec, schopný sexuální reprodukce. U pubescenta se vyskytují výkyvy nálad a emoční nestabilita a proto často dochází ke konfliktu s dospělými. Velmi však záleží i na tom, jakým způsobem dospělí na jeho chování reagují.²⁸

V období prepuberty přichází v rámci hrubé motoriky přechodná neobratnost a nekoordinovanost pohybů a to zejména u chlapců. Projevy je možné sledovat i v hodinách tělesné výchovy a je důležité brát tuto vývojovou fázi na vědomí. V jemné motorice si můžeme všimnout patrné křečovitosti, která může ovlivnit písmo žáka. Díky zrychlenému růstu se zhoršuje i fyzická výkonnost, fyzické aktivity bývají silácké, ale krátkodobé, střídají je pocity únavy až apatie. Sexuální pud zase způsobuje rozkolísanost v chování, labilitu citů i časté střídání nálad. S příchodem puberty se začínají vyvažovat tělesné proporce, růst končetin již není tak rychlý, mohutní svalstvo a rostou vnitřní orgány. Sexuální pud je již pravidelnější a pro pubescenta i lépe zvladatelnější. Dochází ke zlepšení pohybové koordinace a zároveň se zlepšuje a stabilizuje fyzická výkonnost.²⁹

J. Švancara i další odborníci upozorňují také na dlouhodobé zrychlení tělesného vývoje, na tzv. sekulární akceleraci, projevující se např. dřívějším nástupem menstruace u dívek nebo také rychlejším růstem do výšky oproti předchozím létům (a to do r. 1930)³⁰.

---

²⁸ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 102-106

²⁹ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 107-109

³⁰NOVOTNÁ, Lenka a kol. Vývojová psychologie pro učitele. Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 44-45

Názory na to, zda zrychlení tělesného vývoje přináší také urychlení vývoje duševního, se ovšem neshodují. Většina provedených studií tomu však nasvědčuje³¹. Objevuje se však i jev opačný, tzv. decelerace, která je výrazně ovlivňována prodlužujícím se studiem a přináší s sebou dlouhodobější sociální a finanční závislost dospívajících na rodičích³².

Dospívání se tak mění v obou směrech – doba dětství se postupně zkracuje, ale zároveň je oddalován nástup plné dospělosti³³.

3.2.2 Kognitivní vývoj

Mnoho změn probíhá v období prepuberty i v oblasti kognitivního vývoje. Na jedné straně se v percepci zdokonaluje a zpřesňuje rozlišování podobných předmětů, na straně druhé se působením emoční labilita a zvýšené nepozornosti může dočasně zhoršit percepční výkonnost žáka. Důležitou roli hraje v prepubertě fantazie. Pubescenti unikají do světa ideálů, snů a představ, která však již začínají mít obecnější charakter. Příliš časté denní snění však může zapříčinit neúspěch ve školní práci, protože zhoršuje motivaci pro učení i zaměřenost na stávající povinnosti. Z hlediska myšlení dochází k přechodu od konkrétních operací k operacím formálním, začínají tedy abstraktně myslet. Žáci jsou schopni přemýšlet hypoteticko-deduktivně a vyvozují logické závěry.³⁴ Toto stadium se začíná dle Piageta objevovat se začátkem pubesce a vrcholí kolem 15 roku věku. Nadále je však nutné uvědomit si, že mezi jednotlivými dospívajícími jsou velké rozdíly, jež jsou dány nejen vrozenými dispozicemi, ale také danými příležitostmi³⁵. Zároveň se rozvíjí logická paměť a tedy chápání souvislostí. V myšlení se stávají samostatnější a objevuje se kritika vůči dospělým. Patrné jsou rozdíly v kognitivních funkcích mezi pohlavími, kdy dívky vynikají lépe ve verbálních

---

³¹LANGMEIER, Josef, Krejčířová, Dana. Vývojová psychologie 2. Grada Publishing, 2006, s. 144-145

³²NOVOTNÁ, Lenka a kol. Vývojová psychologie pro učitele. Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 53

³³LANGMEIER, Josef, Krejčířová, Dana. Vývojová psychologie 2. Grada Publishing, 2006, s. 146

³⁴ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 107

³⁵LANGMEIER, Josef, Krejčířová, Dana. Vývojová psychologie 2. Grada Publishing, 2006, s. 149-152

schopnostech a v jazykovém vzdělání. Chlapci jsou pak více orientováni na řešení početních a prostorových problémů. S příchodem puberty se percepční diskriminace postupně zpřesňuje, ač může dočasně dojít ke zhoršení percepční kapacity. U chlapců dochází k mutování hlasu, a proto se u nich často vyskytuje nechuť ke zpívání. Logická paměť dostává výběrový charakter, kdy si žák lépe a déle pamatuje poznatky, které ho zajímají a které jsou uspořádány v logických souvislostech. Ač má dítě v tomto období mnoho různých a často krátkodobých zájmů, může dosahovat hlubokých znalostí v oblasti, která ho opravdu baví. Fantazie dětí v pubertě se vyznačuje nápaditostí a originalitostí. Při plnění úkolů užívají jedinečné a neotřelé postupy. Součástí představ začínají být erotické obsahy a idealistické navazování kontaktů s opačným pohlavím, jež působí i na jejich chování³⁶.

3.2.3 Vývoj myšlení

V myšlení už jsou dospívající schopni myslet logicky o abstraktních pojmech a zároveň uvažovat hypoteticky. Začíná se měnit vztah nejen k sobě samému, ale také ke světu, což je dáno schopností přemýšlet o různých variantách. Starší školáci se již nesnaží pouze poznávat realitu, ale realita se pro ně stává pouze variantou v řadě možností, jaký by svět mohl být³⁷. V tomto období, se pubescent snaží o sebezdokonalení, většinou v oboru, který ho zajímá. Udává se, že vývoj inteligence končí kolem 16. roku věku dítěte, ale chybí mu stále ještě potřebné životní zkušenosti. Pubescent se častěji soustředí na svoji individualitu, porovnává sám sebe s druhými, všímá si vlastních nedostatků, je nadměrně sebekritický. Zároveň se snaží poznat hlouběji druhé, hodnotí jejich charakter, ač kvůli nedostatku zkušeností má stále sklony ke zjednodušeným úsudkům. Pubertu provází také racionalismus, kdy dítě lpí více na rozumových zdůvodněních, zatímco citové důvody jednání neuznává³⁸. K racionalismu se přidružuje radikalismus, pubescent určitou získanou zkušenost zevšeobecňuje a přijímá ji jako fakt

---

³⁶ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 108

³⁷VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Karolinum, 2002, s. 61-65

³⁸ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 108-109

a kompromis neuznává. V období puberty nemají dospívající stálé názory, ty se naopak neustále mění a jedinec teprve svoji individualitu hledá. Změnu myšlení doprovází sílicí nejistota, již se dospívající brání přílišným ulpíváním na svém názoru, ať už k němu došli sami nebo jej pouze převzali.³⁹

3.2.4 Citový vývoj

V chování se výrazně projevuje citový vývoj, kdy už v prepubertě dochází k mnoha významným změnám. U dítěte je výrazná labilita, jeho city se neustále mění, jsou krátkodobé, za to bývají velmi prudké. V chování se projevuje výbušnost, vyvolaná i nepatrnými, zdánlivě nedůležitými podněty, na něž dítě reaguje intenzivním vztekem, smíchem nebo pláčem. Prepuberta se vyznačuje také citlivostí vůči nespravedlnosti a kritice pocházející od dospělého. Naopak pubescent se výrazně soustředí sám na sebe a na své tělo, fyzický vzhled je pro něj velmi důležitý a těžce snáší jeho kritiku. Tělesné změny pak způsobují citový zmatek, v důsledku čehož se může snižovat pocit sebedůvěry. Přesto pubescenti touží po uznání a akceptování ze strany druhých. Se vstupem do období puberty se citová labilita zmírňuje a u pubescentů se objevují spíše pozitivně laděné emoce. Pokud tomu tak není, jde obvykle o výsledek zkušenosti z vlastní rodiny. Postupně se uvolňuje vázanost na rodiče, dítě odmítá jejich citové projevy a nesnaží se o přílišnou vřelost⁴⁰. Na základě rozkolísanosti citů pak často dochází ke konfliktům v rodině. Předchozí vzájemné citové vazby mezi rodiči a dospívajícím bývají často narušovány také prosazováním rodičovské autority bez komplexnějšího nadhledu na chování dospívajícího. Rodiče bývají zklamáni chováním svých dětí a projevy nekázně a vzdorovitosti hodnotí příliš striktně, bez jakéhokoli rozlišení chování.⁴¹ Protože dospívající od rodičů projevy citů odmítají, hledají možnost sblížit se s někým jiným. Může jít o kamarádské vztahy, které bývají v tomto období pevnější, ale také o vztah partnerský. V obou případech však mají dospívající tendence

---

³⁹VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Karolinum, 2002, s. 61-65

⁴⁰ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 109

⁴¹LISÁ, Lidka, KŇOURKOVÁ, Marie. Vývoj dítěte a jeho úskalí. AVICENUM, 1986, s. 206-207

si druhého (přítele či kamaráda) idealizovat. Partnerské vztahy mají zpočátku pouze erotický charakter, až ke konci období puberty splývá erotika se sexualitou. Sami k sobě se dospívající staví kriticky, je u nich oslabena sebejistota, pochybují o svých kvalitách. Může se však objevit i sebeobdivování tíhnoucí až k narcismu. Výraznou a důležitou změnou ve vývoji je přijímání mravních hodnot nejen vlastní rodiny, ale celé společnosti, kdy pubescent začíná přemítat o smyslu života, morálních zásadách i o samotných normách společnosti⁴².

3.2.5 Sociální vývoj

Podíváme-li se na sociální vývoj dospívajícího, zjistíme, že zejména v období puberty se jedinec snaží dosáhnout určité nezávislosti. Osamostatňuje se od rodičů, vytváří si vlastní názory, které jsou často odlišné od názorů dospělých. Dospívající se snaží odlišit nejen v oblékání, ale také v chování. Naproti tomu často napodobuje některé chování dospělých, od užívání vulgárních výrazů až po pití alkoholu či kouření. Na jedné straně tedy dospívající své rodiče kritizuje a vytýká jim nedostatky, na straně druhé téměř nekriticky přebírá nové vzory i životní cíle⁴³. Přes vnější změnu chování dítěte k rodičům, výzkumy ukazují, že hlavním a nejpodstatnějším zdrojem emoční opory dospívajících zůstávají právě jejich rodiče, teprve až po té se o radu a pomoc obracejí ke svým kamarádům⁴⁴.

V tomto období jedinec navazuje mnoho nových vztahů, stává se obvykle součástí určité skupiny a učí se různým rolím mezi vrstevníky. Příslušnost ke skupině je velmi důležitá pro vyžívání osobnosti, neboť posiluje sebepojetí a sebevědomí.⁴⁵

---

⁴²ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 109

⁴³ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 109

⁴⁴LANGMEIER, Josef, Krejčířová, Dana. Vývojová psychologie 2. Grada Publishing, 2006, s. 152-154

⁴⁵ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. Přehled vývojové psychologie. Olomouc, 2005, s. 109

3.3 Poznání jako podmínka adekvátního působení

Setkáme-li se v průběhu studia na základní škole s problémovým žákem, je užitečné zjistit, jak se projevoval v průběhu předchozích let, na nižších stupních. Nejen proto, že je dítě výrazně ovlivněno nástupem do školy i prvotní zkušeností, která může ovlivnit jeho úspěšnost při dalším studiu, ale také proto, že během mladšího školního věku dítěte dochází k mnoha důležitým vývojovým změnám.

Všechny děti nemají stejné předpoklady a nemusí tedy pracovat na stejné úrovni jako ostatní. Výkon dětí ve škole však nemusí být ovlivňován pouze kognitivními faktory. Velkou roli hrají i sociální aspekty. Dítě se ve škole ocitá ve specifickém sociálním prostředí, v němž se snaží vydobýt si určitou sociální pozici, a to především vůči vrstevníkům. Učitelé však mohou vztahy mezi dětmi chápat odlišně, než sami žáci a mohou se jim zdát nepochopitelné a být pro ně zavádějící. Je tedy žádoucí, aby učitel věděl více i o mechanismech, které ovlivňují sociální strukturu třídy, aby ji mohl také žádoucím způsobem regulovat.

To znamená, že chceme-li najít příčiny potíží, ať už v chování či v prospěchu, je třeba na problém nahlížet z obou stran.⁴⁶

„Poznání je důležitou podmínkou adekvátního působení.“⁴⁷

Nechci se zde zabývat komplexním vývojem člověka, ale zaměřím se zejména na faktory, jež ovlivňují chování dítěte a z části tedy vysvětlují a pomáhají nalézt příčiny poruch chování v dětském věku.

---

⁴⁶VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Karolinum, 2002, s. 3-4

⁴⁷VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Karolinum, 2002, s. 4

3.3.1 Rozvoj adaptačních kompetencí

Dítě, které nastupuje do školy, se již musí umět chovat způsobem, jaký určují sociální normy. Žák je nucen akceptovat a respektovat normy, jež upravují vzájemné chování v soužití s ostatními lidmi. V průběhu školního věku se mění vztah k těmto normám i způsob jejich interpretace. Zároveň se v tomto věku rozvíjí i schopnost sebeovládání, která v chování dítěte hraje velmi důležitou roli. Neznalost příslušných norem, nepochopení jejich podstaty nebo neochota respektovat je může vést k označení chování dítěte za poruchové.

Normy a pravidla chování uspokojují potřebu orientace jedince a jejich znalost pak pomáhá uspokojit potřebu jistoty. Dítě potřebuje vědět, jaké chování je přijatelné a které nikoliv, jaké způsoby chování společnost toleruje a které může použít pro dosažení žádoucího cíle. Potřebuje jistotu, že bude akceptováno a pozitivně hodnoceno, bude-li se chovat souladu s těmito normami. Znalost a respektování norem je nezbytné pro adaptaci jedince do určité společnosti, skupiny či instituce. Nezáleží však pouze na znalosti norem, ale i na způsobu jejich interpretace. U dětí se běžně vyskytují tendence ke zkreslování podstaty normativních požadavků, kdy si dítě obvykle vyloží určitou normu tak, jak je pro něj nejpřijatelnější. Výklad norem je ovlivněn nejen úrovní rozumových schopností, ale také emočním vztahem dítěte k dané skutečnosti.

Škola vyžaduje, aby žáci respektovali její požadavky a aby se chovali způsobem, který vyplývá ze souboru stanovených norem. Ke zvládnutí těchto nároků je zapotřebí dosažení přijatelné úrovně adaptačních kompetencí. Ty Marie Vágnerová vymezuje jako: „*soubor znalostí příslušných norem a schopností se podle nich řídit, ovládat svoje chování a potlačit tendenci reagovat na aktuální impulzy.*“⁴⁸ Zásadními nositeli norem by měli být především rodiče, kteří by měli své dítě s normami společnosti seznamovat již od nejútlejšího věku. Zároveň jsou pak pro dítě vzorem v oblasti mravních zásad, stejně jako později učitelé⁴⁹.

---

⁴⁸VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 2002, s. 266-267

⁴⁹LISÁ, Lidka, KŇOURKOVÁ, Marie. Vývoj dítěte a jeho úskalí. AVICENUM, 1986, s. 207

V následujícím textu se tedy budu věnovat rozvoji těchto adaptačních kompetencí. Každé dítě si v rodině osvojilo určité způsoby chování, ty se mohou z hlediska hodnot a norem v jednotlivých rodinách lišit. Škola se pak pro děti stává významným prostředkem socializačního rozvoje, kde se děti musí chovat podle příslušných norem. Tím je ovlivněn vztah k těmto normám a jsou rozvíjeny takové způsoby chování, které z nich vyplývají.⁵⁰

3.3.1.1 Rozvoj vztahu k normám a rozvoj morálního uvažování

Rozvoj vztahu k normám chování a rozvoj morálního uvažování dělí Kohlberg do tří základních fází, které dále rozděluje na další dvě úrovně. V každé z nich dochází ke změně postoje k normám chování a zároveň se mění i míra jejich zvnitřnění.⁵¹

a) Předkonvenční morálka

Nejprve přichází fáze předkonvenční morálky, kde jsou normy stanoveny určitou autoritou, která zároveň kontroluje jejich dodržování a respektování. Dítě se přizpůsobuje pravidlům proto, aby se vyhnulo trestu nebo aby získalo odměnu. Tato fáze se vyskytuje ještě u dětí na počátku mladšího školního věku, u kterých je typický morální realismus, kdy dítě považuje normy za objektivně dané a nepolemizuje s dospělým o jejich správnosti. Zpočátku je dítě zaměřené egocentricky, soustředí se především na vlastní uspokojení. Jeho hlavním cílem je, aby byl dospělý s jeho chováním spokojen, nechápe význam jednotlivých norem, důležitý je pro něj pouze důsledek. Má-li už dítě porušit určitou normu, poruší ji vzhledem k očekávaným sankcím spíše ve vztahu k vrstevníkům než k dospělému, protože špatné chování k jiným dětem nepovažuje za tak velký přečin. Dítě nastupující do školy již musí chápat

---

⁵⁰VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Karolinum, 2002. s. 278

⁵¹VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Karolinum, 2002, s. 278

význam a podstatu různých norem chování a zároveň musí dosáhnout určité úrovně sebeovládání.

b) Konvenční morálka

Koncem raného školního věku nastupuje fáze konvenční morálky. Pravidla a normy jsou stále dány autoritou či institucí a dítě o nich i nadále nepochybuje. K tomu se postupně přidružují normy, dané nějakou skupinou. Školák se v této fázi snaží dodržovat normy zejména proto, aby si zasloužil uznání druhých, očekává tedy pozitivní hodnocení. Za správné považuje to, co schvalují druzí a podle toho také jedná. Jejich chování již není spojeno pouze s vědomím odměny či trestu, ale je ovlivněno celkový a trvalejším názorem určitého člověka. V této fázi roste i míra zvnitřnění s některými normami, dítě se s určitými hodnotami ztotožňuje a chová se podle nich i v případech, kdy mu nehrozí žádný trest. Začínají se vyskytovat pocity viny a u některých dětí se již následně může objevovat potřeba pozitivního sebehodnocení, aby se vyhnuly špatnému svědomí. Egocentrismus mírně ustupuje a dítě si uvědomuje nutnost respektování zájmů ostatních. Mimo jiné začíná dítě tíhnout k až k fanatické spravedlnosti, kdy vyžaduje rovnost požadavků i hodnocení. Zejména ve škole se často vyskytuje pocit zvýhodňování jiného dítěte. Ke konci středního školního věku, se žák dokáže orientovat v normách jednotlivých skupin, ví ve které skupině a v jaké situaci je jaké chování žádoucí.

c) Generalizující morálka

Třetí fází je fáze generalizující morálky, již dosahují dospívající žáci 2. stupně základní školy. Školák již automaticky nepřijímá normy chování, ale sám k nim zaujímá určitý postoj. Mění se vztah k normám. To souvisí se změnou vztahu k autoritám. Dospívající nepřijímá normy jen proto, že mu to řekl dospělý, ale musí být sám přesvědčen o jejich podstatě. Platnost norem a tedy i autority začínají být proto často zpochybňovány a u dospívajících dochází k postupnému formování postoje k hodnotám a normám. V tomto věku obvykle pubescenti vyžadují rovnost a spravedlnost pro všechny bez výjimky, ať už jde o vrstevníky, dospělé či učitele, s tím pak úzce souvisí i jejich případná kritika.

Aby dospívající mohl přijmout obecné mravní normy, musí jim nejen porozumět, ale musí být schopen podle nich řídit i své chování. Tato schopnost souvisí jak s emoční stabilitou dospívajícího, s dosaženou úrovní zralosti jeho osobnosti, tak i s předchozí zkušeností ve vlastní rodině.⁵²

Ve chvíli, kdy se dokážeme orientovat ve vývoji dítěte, kdy pochopíme složitosti a komplikace, které tento vývoj provázejí, tehdy budeme moci snadněji hledat a posuzovat příčiny nedostatků v chování dítěte. Za neadekvátním chováním nemusí stát pouze neochota chovat se požadovaným způsobem, nýbrž kupříkladu nedostatečné sociální porozumění, neschopnost dítěte odložit uspokojení nějaké potřeby nebo neschopnost ovládat svoji impulzivitu.⁵³

---

⁵²VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Karolinum, 2002, s. 278-284

⁵³VÁGNEROVÁ, Marie. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Karolinum, 2002, s. 284

4. Záškoláctví

Školní docházka je v České republice povinná a je upravena ve školském zákoně č. 561/2004 Sb., ze dne 24. 9. 2004 s platností od 1. 1. 2005.⁵⁴ Povinná školní docházka se vztahuje nejen na občany České republiky, ale také na občany, kteří na území České republiky pobývají déle než 90 dnů.⁵⁵

Do školy nastupují děti, které dosáhly šestého roku věku, pokud jim nebyl povolen odklad, a jsou povinni docházet do školy po dobu devíti školních let, nejdéle však do konce školního roku, kdy dítěti bude sedmnáct let.⁵⁶

Pokud dítě povinnou školní docházku neplní a úmyslně zameškává školní vyučování, můžeme hovořit o záškoláctví. Avšak ani pohled na tento termín není zcela jednotný a jeho vymezení není zdaleka tak jednoduché, jak by se mohlo zdát. V následující části se tedy pokusím osvětlit pojem záškoláctví, budu se věnovat příčinám daného problému a také možným důsledkům.

---

⁵⁴MŠMT.Úplné znění zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ze dne 2. září 2008 [PDF online]. [cit. 2012-24-6]. Dostupné z : <<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>>

⁵⁵MŠMT.Úplné znění zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ze dne 2. září 2008 [PDF online]. [cit. 2012-24-6]. §36, odst. (2). Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>>

⁵⁶MŠMT.Úplné znění zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ze dne 2. září 2008 [PDF online]. [cit. 2012-24-6]. §36, odst. (1) a (3). Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>>

4.1 Vymezení pojmu záškoláctví

Záškoláctví je řazeno do kategorie poruch chování a v současnosti se stává jedním z nejzávažnějších problémů nejen základního, ale i středního školství. Právě časté absence obvykle vedou k nedokončení základního vzdělání, tedy všech devíti ročníků základní školy.⁵⁷

Záškoláctví můžeme definovat jako úmyslné zanedbávání školního vyučování, kdy žák z vlastní vůle a většinou bez vědomí rodičů, neplní povinnou školní docházku a pobytu ve škole se vyhýbá.⁵⁸

Marie Vágnerová nahlíží na záškoláctví ze dvou možných hledisek. Uvádí, že v některých případech lze záškoláctví charakterizovat jako obranné chování únikového charakteru, kdy cílem je vyhnout se zátěži, která se stává pro dítě neúnosnou a kterou v tomto případě představuje škola. Mnohdy však nejde o obranný mechanismus, ale spíše o projev nerespektování příslušných sociálních norem. Záškoláctví v tomto případě může být projevem neochoty nebo neschopnosti akceptovat povinnost, jež nepřináší aktuální uspokojení.⁵⁹

Někteří autoři úzce pojí záškoláctví s toulkami a útekami. Mudr. Pavel Vodák definuje záškoláctví jako formu útěku dítěte ze školy. Rozdíl pak vidí v jednotlivých pohnutkách daných jevů. Zatímco hlavní pohnutkou útěku je oprostít se od výchovného prostředí a jeho požadavků, záškoláctví je vyprovokováno školním prostředím.⁶⁰

---

⁵⁷MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada Publishing, 2009, s. 97

⁵⁸VOCILKA, Miroslav a kol. Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 15

⁵⁹VÁGNEROVÁ, Marie. Psychologie problémového dítěte školního věku. Karolinum, 1997, s. 73

⁶⁰VODÁK, Pavel a ŠULC, Antonín. Závady a poruchy chování v dětském věku. SPN, 1964, s. 155

Obdobně na záškoláctví nahlíží PhDr. Miroslav Vocilka. Také on vidí záškoláctví jako formu útěku žáka ze školy. Mezi útekem a záškoláctvím uvádí úzkou spojitost, kdy opakované výchovně nezvládnutelné záškoláctví, vede obvykle právě k útěkům a toulkám.⁶¹

4.2 Formy záškoláctví

Záškoláctví je projevem asociálního chování.⁶² Na základě charakteru můžeme záškoláctví rozdělit do dvou základních skupin – záškoláctví impulsivního charakteru a záškoláctví plánované čili účelové.⁶³

4.2.1 Impulsivní záškoláctví

Jedná se o takový typ záškoláctví, kdy dítě předem neplánuje, že do školy nepůjde. Obvykle se rozhodne teprve na cestě do školy, popř. školu opustí v průběhu vyučování⁶⁴. Školák reaguje náhle na nějaký problém, který se ale postupně vytratí a následně se objeví strach z následků. Nepromyšlené záškoláctví pak často vede k dlouhodobější absenci žáka ve škole, protože dítě najednou neví, jak situaci dále řešit⁶⁵.

---

⁶¹VOCILKA, Miroslav a kol. Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 16

⁶² Pražské centrum primární prevence. Záškoláctví. [online] [cit. 2012-08-27] Dostupné z: <<http://www.prevence-praha.cz/zaskolactvi>>

⁶³MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada Publishing, 2009, s. 97

⁶⁴MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada Publishing, 2009, s. 97

⁶⁵KAŠPAROVÁ, Blažena. Záškoláctví. Policie ČR – KŘP Pzk. [Online]. Zpravodajství 2009. [Cit. 2012-09-10]. Dostupné z: <<http://www.policie.cz/clanek/uzemni-utvary-sprava-zapadoceskeho-kraje-zpravodajstvi-zaskolactvi.aspx>>

4.2.2 Účelové, plánované záškoláctví

Takové záškoláctví dítě plánuje předem. Nachází různé záminky pro to, aby se mohlo vyhnout zkoušení, písemné práci nebo třeba neoblíbenému předmětu či učiteli. Někdy se stává, že děti chodí za školu ve skupinách a to především u dětí starších.⁶⁶

4.2.3 Rozdělení podle Kyriacoua

Kyriacoua mluví v souvislosti se záškoláctvím i o jeho jednotlivých kategoriích. Řadí k nim právě záškoláctví, záškoláctví s klamáním rodičů, záškoláctví s vědomím rodičů a zároveň zmiňuje i odmítání školy a útěky z ní.⁶⁷

4.3 Příčiny záškoláctví

Začne – li dítě úmyslně vynechávat školní vyučování, je jeho chování vždy varovným signálem, že je něco v nepořádku. Příčiny záškoláctví mohou být různé a škála jednotlivých důvodů je velmi rozsáhlá. Uvedu zde základní možné příčiny, které mohou vést dítě k úmyslnému zameškávání školní docházky.

4.3.1 Negativní vztah ke škole

Dítě tráví ve školním prostředí podstatnou část dne. Kladný vztah ke škole má výrazný vliv na učení, dítě si snáze osvojuje vědomosti, dovednosti a návyky a nemá proto důvod záměrně školní docházku vynechávat. Problém obvykle nastává tehdy, vytvoří-li

---

⁶⁶ KAŠPAROVÁ, Blažena. *Záškoláctví. Policie ČR – KŘP Pzk*. [Online]. Zpravodajství 2009. [Cit. 2012-09-10]. Dostupné z: <<http://www.policie.cz/clanek/uzemni-utvary-sprava-zapadoceskeho-kraje-zpravodajstvi-zaskolactvi.aspx>>

⁶⁷ *Poradenské centrum R-ego. Záškoláctví* [online]. [cit. 2012-10-10] Dostupné z: <<http://www.r-ego.cz/zaskolactvi>>

si dítě ke škole vztah negativní. Jednou z příčin negativního vztahu ke škole může být špatné přizpůsobení se školnímu režimu, jež je typické u dětí nezralých, které jsou zvyklé jednat tak, jak se jim právě zachce. Neumějí podřídit svoji činnost ostatním a mají problém s respektováním autority.⁶⁸

S nezralostí dítěte souvisí i odpor ke škole založený na citové závislosti dítěte na dospělé osobě, zejména na jednom z rodičů. Ta se vyskytuje především u dětí nastupujících do 1. ročníku základní školy. Dítěti chybí přítomnost rodiče ve škole, pláče, nesoustředí se na učení, je apatické a právě taková situace může vést žáka k rozhodnutí ze školy utéci.⁶⁹

Výrazný vliv na vztah ke škole má i častá neúspěšnost žáka, který se potýká nejen s problémy s učením, ale i následným káráním, trestáním popř. zesměšňováním, ať už ze strany učitele, rodičů nebo spolužáků. Příčinou může být nižší úroveň rozumových schopností žáka, ale i příliš vysoké nároky na žáky ze strany učitele. Avšak i děti s mimořádným nadáním mohou inklinovat k záškoláctví. Látka se žákům jeví nudná, nezajímavá, učitelé často nevědí, jak s těmito dětmi pracovat. Zároveň jsou nadané děti třídním kolektivem odmítány, ignorovány i zesměšňovány⁷⁰.

Vážným činitelem v oblasti záškoláctví jsou nefungující mezilidské vztahy ve škole. Může se jednat o špatný vztah mezi učitelem a žákem, o odmítnutí žáka kolektivem třídy, šikanu, zesměšňování. Odmítány často bývají děti s různými zdravotními postiženími, vadami řeči, smyslovým či tělesným handicapem⁷¹.

---

⁶⁸MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada Publishing, 2009, s. 97-99

⁶⁹VOCILKA, Miroslav a kol. Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 20

⁷⁰MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada Publishing, 2009, s. 99

⁷¹ *Youth Truancy in America. What Causes Truancy* [online]. [Cit. 2013-25-11]. Dostupné z: <<http://www.susanscheff.net/truancy-causes/>>

4.3.2 Vliv rodinného prostředí

Rodina je nejdůležitější institucí státu. Zároveň je hlavním faktorem působící na dítě od nejtělejšího věku, podílí se na utváření osobnosti dítěte, ovlivňuje rozvoj jedince, jeho názory, vlastnosti i styl života. A právě proto je třeba hledat jádro problému, a tedy i záškoláctví, právě v rodině.

Výchova každého jedince je ovlivněna řadou faktorů: sociálním postavením rodičů, jejich věkem, vzděláním a kulturou, jíž jsou ovlivněni, početností rodiny, způsobem soužití rodičů a především kvalitou samotné výchovy.⁷²

Kvalitu výchovy ohrožuje střídání různých způsobů výchovného působení a zároveň nejednotnost rodičů při jejich uplatňování. Tam, kde je jeden z rodičů velmi přísný, snaží se druhý rodič dítě omlouvat, chránit a prosazovat úlevu, dokonce může dojít až k podryvání rodičovské autority.

Stále větším problémem výchovy je zaměstnanost rodičů, kteří tráví v zaměstnání příliš času a nemají pak na výchovu dětí čas ani energii, jsou přetíženi a doma chybí potřebný klid a pohoda. Rodiče nevěnují dětem dostatečnou péči, nezajímají se, jak jejich potomci tráví volný čas, neznají jejich kamarády, nevědí, zda dítě není členem nějaké party. Častý je nezáměr rodičů o průběžné školní výsledky dítěte.

K záškoláctví může vést i lhostejnost rodičů k dětem. Ráno odcházejí rodiče do práce příliš brzy na to, aby stihli děti vypravít do školy. Kvůli nočním směnám pak zůstávají děti i po večerech doma sami, bez dozoru. Bez dovolení pak odcházejí ven a sdružují se do často závadových part. Rodiče postupně ztrácejí kontakt se svými dětmi, což má za následek oslabení vzájemných citových vazeb, tolik potřebných pro správnou výchovu dítěte.

Důležité je, aby rodiče na své děti kladli přiměřené požadavky. Rodiče často chtějí známky, kterých dítě i přes veškerou snahu nemůže dosáhnout. Přílišné přetěžování dítěte, množství ambiciózních pro dítě nespílitelných cílů, může vést k tomu, že dítě

---

⁷²MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada Publishing, 2009, s. 99-100

před tlakem ze strany rodičů, uteče k negativním projevům ve škole, k agresivitě či třeba k záškoláctví.⁷³

Stále častěji se stává, že rodiče záškoláctví svého dítěte promíjejí, tolerují nebo dokonce kryjí. Problematické jsou zejména rodiny, v nichž sami rodiče nemají kladný vztah ke vzdělávání. Rodičovské postoje jsou však pro udržení dítěte ve škole zásadní a tento přístup odstranění záškoláctví nenapomáhá⁷⁴.

4.3.3 Trávení volného času

Nejen na záškoláctví ale i na vznik kriminality a dalších patologických jevů u dětí má vliv způsob trávení volného času. Svoji roli zde hrají především vrstevnické skupiny. Děti svůj volný čas tráví obvykle v partách, z nichž každá má svá vlastní pravidla, jimž se každý člen musí přizpůsobit. Dítě přijímá normy skupiny, snaží se přizpůsobit jejím požadavkům, které se týkají nejen způsobu vyjadřování, úpravy zevnějšku, druhu hudby, kterou všichni poslouchají, ale i postoje ke škole, práci nebo také vztahu k alkoholu, drogám či kouření. U některých skupin bývá záškoláctví jednou z podmínek přijetí jedince do party. Místo povinné školní docházky tráví dítě čas s partou a často se pak záškoláctví stává odrazovým můstkem ke kriminální činnosti, kdy děti pod vlivem vrstevníků užívají návykové látky nebo se dopouštějí krádeží.⁷⁵

Za způsob využívání volného času dítěte odpovídají vždy především rodiče. Velkým problémem je však jejich pracovní zaneprázdněnost a z toho vyplývající nedostatek času na dítě. Rodiče často nevědí, kde jejich děti tráví odpoledne ani jací jsou jejich kamarádi. K tomu přispívá i nedostatek center či zájmových klubů, kam by mohla mládež přijít kdykoli ve svém volném čase a vybrat si činnost, kterou chtějí dělat, aniž

---

⁷³VOCILKA, Miroslav a kol. Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 26-28

⁷⁴ *Youth Truancy in America. What Causes Truancy* [online]. [Cit. 2013-25-11]. Dostupné z: <<http://www.susanscheff.net/truancy-causes/>>

⁷⁵MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada Publishing, 2009, s. 100-101

by za ni museli zaplatit finanční úhradu. Dítě, jehož rodiče pak nemají na placení mnoha zájmových kroužků, tak tráví volný čas neorganizovaně, bez dozoru.⁷⁶

4.4 Podíl rodiny, školy a žáka na záškoláctví

Společnost často mylně předpokládá, že záškoláky jsou obvykle „špatní“ žáci, tedy děti, které dosahují horších studijních výsledků v jednotlivých předmětech. Vynechávání vyučování se však netýká pouze těchto dětí, ale ohroženi jsou také žáci například s nízkým sebevědomím, kteří se raději odhodlají k záškoláctví, než by trpěli výsměch a ponižování.⁷⁷

Shrneme-li tedy všelijaké příčiny, podněcující dítě k záškoláctví, zjistíme, že jistý podíl na tomto jevu mohou mít nejen charaktery jednotlivých žáků, ale také charakter rodiny a školy. U dětí může svoji roli sehrát nízké hodnocení ve vyučovaných předmětech, neurologické faktory (např. dyslexie), neschopnost najít si ve škole přítele nebo třeba jen negativní postoj žáka ke škole či k učitelům.

Vliv na vznik a vývoj záškoláctví může mít i rodinné prostředí. Neváží-li si sami rodiče vzdělání, sami byli záškoláky nebo dokonce školu vůbec nedokončili, je pravděpodobné, že s jejich názory a postoji se ztotožní i jejich potomci. Dalšími faktory, které působí na vznik záškoláctví, mohou být jednak nedostatečné rodičovské schopnosti, trestní činnost v rodině, fyzické či mentální zdravotní problémy rodičů, nízký socioekonomický stav rodiny nebo také neúplnost rodiny či mnoho dětí, kterým pak rodiče nemohou věnovat dostatek času.

Ani škola však nestojí mimo dění, co se příčin záškoláctví týče. K vyššímu výskytu záškoláctví napomáhá nízká nebo dokonce nulová úroveň monitorování denní školní docházky, její nesoudržná politika, nedostatečná zainteresovanost rodičů ve školách

---

⁷⁶VOCILKA, Miroslav a kol. Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 29-30

⁷⁷HANZLOVSKÝ, Michal. Záškoláctví, co s ním? Celostní medicína. [Online]. Vyd. 04. 11. 2012. [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: <<http://www.celostnimediceina.cz/zaskolactvi-co-s-nim.htm>>

nebo také nízká očekávání studentských výsledků ze strany učitelů či nedostatečná pozornost věnovaná studentům.⁷⁸

4.5 Důsledky záškoláctví

Zanedbávání školní docházky s sebou přináší řadu negativních důsledků, které se netýkají pouze záškoláka, ale také jeho rodiny či vrstevníků. Záškoláctví narušuje celkový vzdělávací proces. Po návratu do školy je žák nucen dohnat zameškanou látku a osvojit si vědomosti, na něž navazuje učivo nové. Množství učiva se tak postupně nabaluje, záškolák často přestává své povinnosti stíhat a následně pak dochází ke zhoršení známek z jednotlivých předmětů. Postupně se zhoršující prospěch žáka často vede k opakovanému vynechávání povinné školní docházky.

Vysoký počet neomluvených hodin na základní škole a následné zhoršení známek nejen z učiva, ale i z chování, může výrazně omezit možnost výběru střední školy a zároveň ohrozit samotné přijetí žáka na tuto školu. Záškoláctví tak může ovlivnit celé další studium žáka.⁷⁹ S tím úzce souvisí i budoucí uplatnění žáka v pracovním životě. Současná ekonomika vyžaduje zaměstnance nejlépe vysokoškolsky vzdělané a možnosti nalézt pracovní příležitosti pro jedince, kteří mají pouze základní vzdělání, jsou tedy mizivé⁸⁰.

Zásadním problémem záškoláctví je riziko, že se k němu přidruží další nežádoucí sociální chování, které obvykle plyne z kontaktu s osobami, které se dopouštějí antisociální chování. Vlivem party se pak záškolák začne v době vynechávání školní

---

⁷⁸*TruancyPrevention.org. Truancy Definition, Facts and Laws* [online]. [cit. 2013-30-01]. Dostupné z:

<<http://www.truancyprevention.org/>>

⁷⁹*HANZLOVSKÝ, Michal. Záškoláctví, co s ním? Celostní medicína.* [Online]. Vyd. 04. 11. 2012. [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: <<http://www.celostnimedicina.cz/zaskolactvi-co-s-nim.htm>>

⁸⁰*Coffins Education Center. Why Attending School Matters: The Dire Consequences of Truancy and Dropping Out* [online]. [Cit. 2013-26-11]. Dostupné z:<<http://www.coffinseducationcenter.com/?p=114>>

docházky dopouštět např. drobných krádeží, potyček, vandalismu popř. začne užívat drogy. Riziko takového chování se zvyšuje zejména na druhém stupni základních škol a graduje v období středoškolského učiva.⁸¹

4.6 Prevence záškoláctví

Prevenici můžeme definovat jako soubor intervencí, jejichž cílem je zamezit nebo snížit výskyt a šíření rizikového chování, v tomto případě záškoláctví, které je chápáno jako nežádoucí jev.⁸²

4.6.1 Primární prevence

Základem primární prevence je předcházet samotnému vzniku rizikového chování u osob, u nichž se ještě tento problém nevyskytl.⁸³

Hlavním cílem je tedy zamezit vzniku záškoláctví jako psychopatologického jevu. Účinnou prevencí může být vytváření programů pro rozvoj aktivního a zdravého způsobu života dětí, tzn. podporování účasti dětí na mimoškolních aktivitách v nejrůznějších organizacích pro děti a mládež, sportovních klubech, ve střediscích volného času apod. Podstatné je také vytvářet otevřenou, komunikativní a přívětivou atmosféru nejen ve škole, ale i v rodině. Důležitou roli v oblasti prevence záškoláctví přebírají především školy, které postupují podle metodického pokynu MŠMT z roku

---

⁸¹ ŽEMLIČKOVÁ, Gabriela. *Záškoláctví*. Národní informační centrum pro mládež. [online]. Vyd. 07. 03. 2011. [cit. 2013-10-01]. Dostupné z: <<http://www.nicm.cz/zaskolactvi>>

⁸² NEVORALOVÁ, Monika. *Co je prevence* [online]. Klinika adiktologie. Vyd. 10. 08. 2011. [cit. 2012-12-06]. Dostupné z: <<http://www.adiktologie.cz/en/articles/detail/377/3071/Co-je-prevence>>

⁸³ NEVORALOVÁ, Monika. *Co je prevence* [online]. Klinika adiktologie. Vyd. 10. 08. 2011. [cit. 2012-12-06]. Dostupné z: <<http://www.adiktologie.cz/en/articles/detail/377/3071/Co-je-prevence>>

2002. Součástí této prevence je pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků, spolupráce se zákonnými zástupci, učiteli i dalšími odborníky a organizacemi. Zásadní význam spočívá také v informovanosti učitelů, rodičů i žáků o jednotlivých programech a možnostech primární prevence, v rámci různých občanských sdružení či Pedagogicko-psychologických poraden, Speciálně pedagogických center, u pediatrů apod⁸⁴.

4.6.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence se zaměřuje na osoby, které jsou již rizikovým chováním ohroženi. Snaží se u nich zabránit dalšímu rozvoji, prohlubování či přetrvávání takového chování.⁸⁵

Objeví-li se u žáka neomluvené hodiny, je třeba co nejdříve začít hledat příčiny a navrhnout vhodné řešení problému. V rámci sekundární prevence pomáhají záškoláctví řešit především terapeutičtí pracovníci střediska výchovné péče, pracovníci Orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popř. i policie České republiky a v krajních případech až diagnostické či výchovné ústavy.⁸⁶

4.6.3 Terciární prevence

Terciární prevence se již věnuje vytváření a zajišťování programů, v nichž se snaží zamezit dalšímu opakovanému výskytu záškoláctví. Tyto programy bývají realizovány ve střediscích výchovné péče, v dětských diagnostických ústavech či diagnostických

---

⁸⁴ DOLEŽALOVÁ, Lada. *Děti a mládež s rizikem v chování jako cílová skupina v sociální práci – Záškoláctví* [online]. Vyd. 28. 02. 2011. [Cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://socialni-prace.webnode.cz/zaskolactvi/>

⁸⁵ NEVORALOVÁ, Monika. *Co je prevence* [online]. Klinika adiktologie. Vyd. 10. 08. 2011. [cit. 2012-12-06]. Dostupné z: <http://www.adiktologie.cz/en/articles/detail/377/3071/Co-je-prevence>

⁸⁶ DOLEŽALOVÁ, Lada. *Děti a mládež s rizikem v chování jako cílová skupina v sociální práci – Záškoláctví* [online]. Vyd. 28. 02. 2011. [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://socialni-prace.webnode.cz/zaskolactvi/>

ústavech pro mládež, popř. v ústavech výchovných. Další programy jsou pak zaměřeny na podporu vhodného trávení volného času a probíhají v různých občanských sdruženích, v rámci jejich akreditovaných preventivních programů⁸⁷.

Odborníci se shodují, že efektivním způsobem, jak snížit záškoláctví, je především spolupráce rodiny, školy a komunity. Školy by měly vést přesné záznamy o omluvených i neomluvených absencích žáka a pravidelně je konzultovat se zákonnými zástupci dítěte. Objeví-li se jakýkoli problém, rodiče by měli mít zájem se školou a jejími pedagogy spolupracovat. Nedílnou součástí je jasně a přehledně ustanovená legislativa. Příspěť k prevenci záškoláctví mohou také rozličné alternativní programy pro děti a mládež, pořádané místní komunitou⁸⁸.

---

⁸⁷DOLEŽALOVÁ, Lada. *Děti a mládež s rizikem v chování jako cílová skupina v sociální práci – Záškoláctví* [online]. Vyd. 28. 02. 2011. [Cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://socialni-prace.webnode.cz/zaskolactvi/>>

⁸⁸HubPages. *How To Prevent Truancy* [online]. [Cit. 2013-10-10]. Dostupné z: <<http://hubpages.com/hub/How-To-Prevent-Truancy>>

4.7 Možnosti snížení výskytu záškoláctví

Záškoláctví je častým jevem na základních i středních školách. Chceme-li snížit výskyt záškoláctví, je potřeba zavést účinnější opatření nejen v rámci školy, ale také v oblasti sociální péče a zároveň je nezbytné zaměřit se na zlepšení výchovných funkcí rodiny.

4.7.1 Opatření v rámci školy

Každá škola se potýká více či méně s problematikou chození dětí za školu a snaží se proti tomuto jevu bojovat. PhDr. Miroslav Vocilka, CSc. ve své knize navrhuje několik řešení, jež by mohla při snižování výskytu záškoláctví pomoci.

Důležité postavení na školách v oblasti prevence poruch chování, tedy i záškoláctví, má výchovné poradenství, jehož roli je nutné posílit. Podstatné je vést průběžnou evidenci o výskytu záškoláctví a také soustředit činnost výchovného poradce více na spolupráci s rodinou.

Podstatná je při řešení záškoláctví i úzká spolupráce školy a psychologů či terapeutů speciálně pedagogických center (nemá-li škola svého školního psychologa) i spolupráce s pedagogicko psychologickými poradnami.

Svoji úlohu v této oblasti pak mají především učitelé, kteří by měli důrazněji řešit již první příznaky záškoláctví, věnovat zvýšenou pozornost neomluveným absencím žáků a také ročníkům, u kterých bývá výskyt záškoláctví a neomluvených hodin největší (tj. 5., 7. a 8. ročník). Absenci žáků zaznamenávají pedagogičtí pracovníci v osobní dokumentaci dítěte, v třídní knize i třídním výkazu a o neomluvených hodinách písemně informují rodiče, o výskytu záškoláctví pak také oddělení péče o rodinu a dítě a oddělení sociální prevence. Dalším zásadním opatřením může být vyčleňování státních prostředků na rozvoj mimoškolní činnosti, která je jedním z hlavních činitelů prevence záškoláctví. Nezbytné jsou i preventivní programy probíhající na školách.⁸⁹

---

⁸⁹VOCILKA, Miroslav a kol. Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 49-50

4.7.2 Opatření v rámci rodinného prostředí

Problematika záškoláctví úzce souvisí i s individuální výchovou dítěte v rodině. Někteří rodiče své děti do školy pravidelně neposílají a jejich záškoláctví kryjí. Je tedy třeba zefektivnit mezirezortní spolupráci ve všech oblastech péče o děti a zintenzivnit pozitivní tlak na rodiče, kteří nedbají na pravidelnou školní docházku svých dětí. Pomoci v prevenci záškoláctví mohou i populárně vzdělávací pořady, propagační letáky ve školách i u lékařů, jejichž prostřednictvím lze působit na rodiče a vést je k zásadám správné výchovy a k odpovědnosti za zdravý vývoj dítěte i ke zdůraznění významu vzdělání pro další život dítěte.⁹⁰

4.7.3 Opatření v rámci sociální péče

Vyskytne-li se u dítěte problém se záškoláctvím, je žádoucí a také běžná spolupráce s orgány sociální péče. Proto hlavními opatřeními v této oblasti by mělo být zvyšování počtu kvalifikovaných sociálních pracovníků a kurátorů pro mládež, vytváření sociální prevence a také snižování administrativní činnosti ve prospěch terénní práce s problémovými rodinami.⁹¹

Podstatou důsledného a efektivního řešení záškoláctví je především spolupráce rodiny a školy, popř. komunity. Univerzita ve Wisconsinu ve svém výzkumu uvádí, že by tato spolupráce měla spočívat především ve společném nastavování pravidel pro školní

---

⁹⁰VOCILKA, Miroslav a kol. Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 51

⁹¹VOCILKA, Miroslav a kol. Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 51-52

docházku a v jejich jednotném prosazování. Dále zdůrazňuje nutnost rychlého a konzistentního vynucování následků záškoláctví.⁹²

4.7.4 Metodický pokyn MŠMT

Problematikou záškoláctví se konkrétněji zabývá také Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které vydalo pro rok 2002 – 2014 metodický pokyn, v němž doporučuje jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci i postihu záškoláctví na všech školských zařízeních. Nebudu zde vypisovat a rozebírat jednotlivé body, pouze se pokusím z tohoto dokumentu vystihnout a shrnout podstatné informace. Metodický pokyn obsahuje tři články týkající se prevence záškoláctví, samotného řešení neomluvené nepřítomnosti žáka a nakonec závěrečného ustanovení, v němž se udávají pouze informace o spolupráci se Sdružením praktických lékařů pro děti a dorost a informace o nabývání účinnosti dokumentu.⁹³

V oblasti prevence zdůrazňuje MŠMT spolupráci třídního učitele, školního metodika prevence, výchovného poradce, ostatních učitelů i zákonných zástupců žáka. Jako zásadní součást prevence uvádí pravidelné vedení dokumentace o žákových absencích, zjišťování a analýzu příčin záškoláctví, včetně realizace příslušných opatření i konání výchovných komisí ve školách. Nutná je dále součinnost nejen se zákonnými zástupci, ale i se školním psychologem a pedagogicko – psychologickými poradnami, s orgány sociálně právní ochrany dětí, popř. s dalšími příslušnými institucemi.⁹⁴ Druhý článek Metodického pokynu se zaměřuje na způsoby omlouvání žáka

---

⁹² EASTMAN G., COONEY S.M., O'CONNOR C. and SMALL S.A. *Finding effective solutions to truancy* [PDF online]. July 2007. Univerzity of Wisconsin-Madison a Univerzity of Wisconsin-Extension. [Cit. 2013-02-15]. Dostupné z: <http://www.uwex.edu/ces/flp/families/whatworks_05.pdf>

⁹³ MŠMT ČR. *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví ze dne 11. března 2002* [online]. Čl. I. [Cit. 2012-11-15] Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/search.php?action=results&query=z%C3%A1kol%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD&x=0&y=0>>

⁹⁴ MŠMT ČR. *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví ze dne 11. března 2002* [online]. Čl. I. [Cit. 2012-11-15] Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/search.php?action=results&query=z%C3%A1kol%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD&x=0&y=0>>

z vyučování a následně na postup při řešení neomluvené nepřítomnosti žáků základních i středních škol.

Zaměřím se zde pouze na problematiku základních škol, kde se dítě z důvodu nezletilosti nemůže z vyučování omluvit samo. Nepřítomnost nezletilého žáka ve škole musí vždy omluvit jeho zákonný zástupce. Škola navíc může vyžadovat doložení nepřítomnosti z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem dítěte, považuje-li to za nezbytné, avšak pouze v případě, že žákova nepřítomnost přesáhne tři dny školní docházky.⁹⁵ Objevují - li se u žáka neomluvené hodiny, popř. pokud se zvyšuje omluvená nepřítomnost, měl by třídní učitel informovat výchovného poradce a zároveň ověřit pravdivost omluvené přítomnosti žáka. V případě, že je u žáka evidováno méně jak deset neomluvených vyučovacích hodin, řeší se situace pouze se zákonným zástupcem nezletilého dítěte. Je-li však počet neomluvených hodin vyšší, musí škola svolat výchovnou komisi, jíž se kromě ředitele školy, třídního učitele a zákonných zástupců účastní také výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školní metodik prevence, popř. i další odborníci. Přesáhne-li počet neomluvené nepřítomnosti 25 vyučovacích hodin, informuje ředitel školy příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo pověřený obecní úřad o pokračujícím záškoláctví. Ten následně vyhodnotí situaci jako přestupek, spáchaný zákonnými zástupci dítěte. Pokud se záškoláctví v průběhu školního roku opakuje a zákonní zástupci již byli postiženi za přestupek, může být případ vyhodnocen jako podezření pro spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže.⁹⁶

---

⁹⁵MŠMT – Metodický pokyn, čl. II. Odst. 1 a 2

⁹⁶MŠMT – Metodický pokyn, čl. II. Odst. 6, 8 a 10

4.7.5 Pokyn města České Budějovice

Vlastním způsobem se záškoláctvím bojuje město České Budějovice. Rodinám, které nepošílají své děti do školy, popř. jejich záškoláctví kryjí, hrozí za neomluvenou nepřítomnost žáka nad 25 hodin finanční sankce a zároveň zastavení vyplácení dávek pomoci v hmotné nouzi po dobu až tří měsíců, pokud je rodina pobírá.⁹⁷ Finanční sankce je udělována až do výše 3000 Kč podle počtu neomluvených hodin, za přestupek podle přestupkového zákona §31/1,2, který zní: „ ***Přestupku se dopustí ten, kdo ohrožuje výchovu a vzdělávání nezletilého zejména tím, že nepřihlásí dítě k povinné školní docházce nebo zanedbává péči a povinnou školní docházku žáka.***“⁹⁸ 22. června 2011 Rada města České Budějovice schválila jednotlivá opatření uvedená v Pokynu č.2/2011/Š s názvem „Potlačení nežádoucích sociálních jevů ve městě České Budějovice“, z nichž vyplývají povinnosti základních škol zřizovaných statutárním městem České Budějovice. V materiálu uvádí dodržování těchto povinností i postup při řešení při neplnění povinné školní docházky, který je závazný pro všechny školy na českobudějovicku.⁹⁹

---

⁹⁷Pokyn č.2/2011/Š náměstka primátora školství a sociálních věcí k potlačení nežádoucích sociálních jevů ve městě České Budějovice ze dne 09. 08. 2011

⁹⁸Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, §31/ odst. 1a 2 - Přestupky na úseku školství a výchovy mládeže

⁹⁹Pokyn č.2/2011/Š náměstka primátora školství a sociálních věcí k potlačení nežádoucích sociálních jevů ve městě České Budějovice ze dne 09. 08. 2011

4.8 Záškoláctví a osobnost pedagoga

Na pedagoga jsou v oblasti výchovy i vzdělávání dětí kladeny vysoké nároky. Rodiče často mylně předpokládají, že odpovědnost za záškoláctví dítěte mají právě učitelé, kteří by měli tendencím k výskytu tohoto jevu zamezit. Jsou to však rodiče, kteří by měli pěstovat u dětí již od útlého věku kladný vztah ke vzdělávání a ke škole a dát svým potomkům jasně najevo, že záškoláctví neschvalují.¹⁰⁰

Přesto je učitelova role v přístupu k záškoláctví jedna z nejdůležitějších. Úkolem pedagoga je nahlížet na záškoláctví jako na odraz aktuálního psychického stavu dítěte, jako na určitou reakci žáka na situaci, jíž není schopen sám adekvátně řešit. Je proto nutné přistupovat ke každému dítěti individuálně, snažit se vyhledat důvody, jež vedou žáka k vynechávání vyučování, pozitivně na něj působit a zároveň mu pomoci k odstranění problému. Pro tyto účely by na všech školách měl být přítomen výchovný poradce a zároveň psycholog, s nimiž by pedagog spolupracoval. V běžné praxi však, z důvodu nedostatku financí, vlastní psycholog chybí a bývá tedy společný pro několik škol.¹⁰¹

Učitel při postihu záškoláctví postupuje v souladu se zákonem a metodickým pokynem MŠMT. Důležitý je však nejen postih žáka, ale i další působení učitele, které by mělo mít především preventivní funkci.

Bohužel, není zcela ojedinělé, že příčinnou žákova vynechávání výuky bývá sám učitel a jeho nesprávné pedagogické působení.

---

¹⁰⁰HANZLOVSKÝ, Michal. *Záškoláctví, co s ním? Celostní medicína*. [Online]. Vyd. 04. 11. 2012. [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: <<http://www.celostnimedicina.cz/zaskolactvi-co-s-nim.htm>>

¹⁰¹Sdružení Slunce. *ICM/Sociálně patologické jevy/Záškoláctví* [online]. [cit. 2013-03-02]. Dostupné z: <http://www.slunceweb.cz/wiki/ICM/Soci%C3%A1ln%C4%9B_patologick%C3%A9_jevy/Z%C3%A1kol%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD>

4.9 Legislativa

Povinná školní docházka je na českém území zaváděna a postupně upravována už od roku 1774. Vyplyvá z ní povinnost dětí v určitém věku navštěvovat školu, povinnost rodičů či zákonných zástupců dětí do školy posílat a zároveň povinnost orgánů státní správy i samosprávy zajišťovat provoz školských zařízení.¹⁰²

Od roku 1948 je povinné, bezplatné, vzdělání zakotveno také ve Všeobecné deklaraci lidských práv¹⁰³. V České republice je v současnosti povinná školní docházka ukotvena v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Problematika plnění povinné školní docházky se na českých školách objevuje stále častěji a úzce souvisí především s plněním rodičovských povinností, jejichž zanedbávání je postihováno v souladu s legislativou. Obvykle jsou však za neplnění školní docházky trestány hlavně děti, ale zákonů, které by postihovaly přímo rodiče, kteří záškoláctví svých dětí často kryjí nebo dokonce i podporují, není mnoho.¹⁰⁴

Jedním ze zákonů, jež se zaměřoval na odpovědnost rodičů za plnění školní docházky dítěte, byl Trestní zákon, který se v §217 věnoval ohrožování mravní výchovy mládeže. Uvádělo se v něm, že kdo vystaví osobu mladší osmnácti let nebezpečí zpustnutí, bude potrestán odnětím svobody na dva roky, za určitých podmínek až na pět let. Zpustnutí může mít i podobu soustavného záškoláctví a může být způsobeno sváděním k zahálčivému či nemravnému životu nebo umožněním nedospělé osobě vést takový život, popř. se může jednat o porušení povinnosti pečovat o osobu mladší osmnácti let, a to závažným způsobem. Zákon dále stanovoval, že ve vztahu ke zpustnutí nemusí jít

---

¹⁰² *Wikipedie-Otevřená encyklopedie* [online]. 24. 01. 2013. [cit 2013-03-01]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Povinn%C3%A1_%C5%A1koln%C3%AD_doch%C3%A1zka>

¹⁰³ *Informační centrum OSN v Praze. Všeobecná deklarace lidských práv a svobod, čl.26* [PDF online]. [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>>

¹⁰⁴ *DOLEŽALOVÁ, Lada. Děti a mládež s rizikem v chování jako cílová skupina v sociální práci – Záškoláctví* [online]. Vyd. 28. 02. 2011. [cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <<http://socialni-prace.webnode.cz/zaskolactvi/>>

pouze o úmysl, stačí pouhá nedbalost¹⁰⁵. Ve vztahu k záškoláctví býval však tento zákon uplatňován spíše jen výjimečně.¹⁰⁶ Od roku 2010 je však tento zákon zrušen a nahrazen trestním zákoníkem. V něm se hovoří o ohrožování mravní výchovy dítěte tím, že je dítě sváděno k zahálčivému či nemravnému životu, za což může soud uložit až dvě léta odnětí svobody.¹⁰⁷

Častěji se pak k postihování rodičů či zákonných zástupců dítěte v oblasti záškoláctví využívá §31, zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích. Ten ustanovuje možnost uložit rodičům pokutu až do výše 3000 Kč, dopustí-li se přestupku tím, že ohrožují mravní výchovu a vzdělání nezletilého dítěte, a to především tak, že nepřihlásí dítě k povinné školní docházce nebo zanedbávají péči o povinnou školní docházku.¹⁰⁸ Výchovu a péči o dítě a také povinnosti z nich vyplývající upravuje Zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Protože si myslím, že není třeba zde vypisovat všechna ustanovení zákona, budu se soustředit zejména na části týkající se a upravující právě problematiku zanedbávání školní docházky.

Hledisko záškoláctví je zde upraveno v §6, v němž se ustanovuje zaměření sociálně-právní ochrany také na děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život projevující se i zanedbáváním školní docházky, a to v případě, že tato skutečnost je takové intenzity či trvá takovou dobu, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte.

Dále zákon v § 7 uvádí oprávnění každého upozornit rodiče na závadné chování jejich dětí a zároveň oprávnění upozornit orgán sociálně právní ochrany dětí na porušení povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti.

---

¹⁰⁵ *Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, §217* [online]. [Cit. 2013-02-15]. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_zakon/cast2h6.aspx#par217>

¹⁰⁶ VOCILKA, Miroslav a kol. *Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 13

¹⁰⁷ *Předpis č. 40/2009 Sb. Zákon trestní zákoník ze dne 08. 01. 2009, §201, odst.1a)* [online]. [cit. 2013-02-19]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>>

¹⁰⁸ *Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích ze dne 17. 05. 1990, §31/ odst. 1a 2 - Přestupky na úseku školství a výchovy mládeže* [online] [cit. 2013-03-04] Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-200>>

V §10 upravuje zákon podmínky a povinnost škol a školských zařízení oznámit skutečnosti týkající se neplnění povinné školní docházky obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.

Dalším text pak vymezuje opatření orgánu sociálně právní ochrany dětí, jichž využívá při snaze odstranit nežádoucí jev v rámci sociálně-právní ochrany.¹⁰⁹

4.10 Organizace pomáhající v boji proti záškoláctví

V České republice mohou rodinám pomoci s řešením záškoláctví jednotlivá školní poradenská pracoviště, kde odborně působí školní psycholog, školní metodik prevence, výchovný poradce či speciální pedagog. V rámci dalšího postupu pak záškolák může být zařazen do programu pedagogicko – psychologické poradny či střediska výchovné péče. Překročí – li množství absence žáka ve škole 25 vyučovacích hodin, je škola povinna informovat Orgán sociálně – právní ochrany dětí, který případ dále projednává a navrhuje řešení.¹¹⁰

---

¹⁰⁹ *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí ze dne 09. 12. 1999, §6, §7, §10* [online]. [cit. 2013-02-12]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>>

¹¹⁰ *ŽEMLIČKOVÁ, Gabriela. Záškoláctví. Národní informační centrum pro mládež.* [online]. Vyd. 07. 03. 2011. [cit. 2013-10-01]. Dostupné z: <<http://www.nicm.cz/zaskolactvi>>

5. Praktická část

V praktické části diplomové práce byla zvolena forma kvalitativního typu výzkumu. Tento model umožňuje interpretovat a podrobně analyzovat pohledy vybraných subjektů na zkoumanou problematiku¹¹¹.

Nejprve bylo nutné stanovit si cíl celého výzkumu, následně vybrat vhodné případy do vzorku a konečně provést sběr dat, která byla postupně analyzována, interpretována a vzájemně porovnávána.

Hlavním cílem bylo zjistit, do jaké míry jsou učitelé druhého stupně základních škol seznámeni s problematikou záškoláctví, s přístupy k jednotlivým žákům potýkajícím se se záškoláctvím a zároveň se zákonem stanovenými postupy k řešení dané problematiky.

S ohledem na zvolený cíl byly vybrány i metody výzkumu.

5.1 Metody výzkumu

Jako nejvhodnější metoda výzkumu se jevila kvalitativní analýza sebraných dat, při níž mohly být jednotlivé odpovědi pedagogů systematicky rozebrány a následně interpretovány. Tato metoda je vhodná při získávání informací od menšího počtu respondentů a umožňuje lépe pochopit význam, který jednotliví pedagogové přikládají dané problematice.¹¹²

---

¹¹¹ ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Portál, 2007, s. 377

¹¹² *Centrum pro výzkum veřejného mínění. Kvalitativní výzkum. Sociologický ústav AV ČR.* [online] 04. 06. 2012. [cit. 2013-11-21] Dostupné z: <<http://cvvm.soc.cas.cz/nabidka-vyzkumu/kvalitativni-vyzkum>>

5.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek byl vybrán s ohledem na zvolenou metodu výzkumu. Protože kvalitativní výzkum pracuje s malým množstvím subjektů, do vzorku bylo zařazeno celkem osm pedagogů, mužů i žen různého věku i různé délky praxe.

Vybráni byli učitelé druhého stupně základních škol, kteří se již setkali během své praxe se záškoláctvím a kteří tedy disponují určitými zkušenostmi z této oblasti. Základní podmínkou při výběru jednotlivých pedagogů do výzkumu byla jejich funkce třídního učitele, při níž jsou právě oni těmi, kdo situaci záškoláctví se svými žáky a jejich rodiči primárně řeší. Někteří z těchto učitelů pak v době výzkumu nebo již v předchozích letech zastávali ve školství i další funkce – funkci výchovného poradce či metodika prevence.

Učitelé byli dále rozděleni do dvou věkových kategorií – učitelé do 35 let a učitelé nad 35 let – s cílem zjistit, zda jsou jejich vědomosti a přístupy k záškoláctví ovlivněny dobou studia a novými možnostmi, které současná doba možná nabízí.

Při výběru základních škol bylo postupováno standardním způsobem. Ředitelé zvolených škol byli nejprve kontaktováni telefonicky. Následně s nimi byla domluvena schůzka, na níž byli osobně seznámeni s metodami a cíli výzkumu. Po té byl každý ředitel požádán, aby doporučil do výzkumu dva své pedagogy, kteří by odpovídali definovanému vzorku, tedy jednoho učitele do 35 let, druhého učitele nad tuto věkovou hranici. Po získání tohoto doporučení byl ještě každý z vybraných pedagogů individuálně osloven a následně byl domluven termín společného rozhovoru.

Do výzkumu týkajícího se záškoláctví na druhém stupni základních škol byly zařazeny čtyři základní školy z Českých Budějovic. Tedy z města, ve kterém žije přes 90 000 obyvatel. Zvoleny byly dvě sídlištní školy a dvě školy z centra města, tedy školy, které navštěvuje vyšší počet žáků a v nichž předpokládám větší koncentraci záškoláků. Zároveň se v těchto školách setkáváme s žáky různých národností, se žáky pocházejících z různě ekonomicky zajištěných rodin (vysoko příjmových i sociálně znevýhodněných) a také s rodiči žáků, kteří absolvovali odlišné stupně vzdělání – od rodičů se základním či středoškolským vzděláním až po vysokoškolsky vzdělané rodiče. To vše se může promítnout v hledání příčin záškoláctví.

První základní škola, která se zúčastnila výzkumu, se nachází na druhém největším sídlišti ve městě, s počtem obyvatel kolem 10 000. Na druhém stupni v současnosti funguje 10 tříd s různým složením žáků.

Druhou vybranou základní školou byla škola tentokrát na největším českobudějovickém sídlišti, s počtem obyvatel nad 20 000. I tato škola má na druhém stupni v současnosti 10 tříd. Žáci jsou zde různého sociálního složení, zároveň ji, vzhledem ke složení obyvatel na sídlišti, navštěvuje větší počet romských dětí, než na jiných základních školách v Českých Budějovicích.

Třetí škola sídlí nedaleko centra téměř stotisícového města a právě eviduje na druhém stupni 13 tříd.

Přímo v centru města má své sídlo poslední ze základních škol vybraných do výzkumu. Tu nyní navštěvují žáci druhého stupně, kteří naplní dohromady 10 tříd.

Všechny zvolené školy mají na své škole výchovného poradce i metodika prevence. Právě výchovný poradce by měl mít o záškoláctví nejvíce informací, měl by být řádně proškolen. Zároveň má být k dispozici ostatním pedagogům, a to nejen v případě potřeby řešení záškoláctví. Výchovný poradce je tím, na koho se učitelé obracejí ve chvíli, kdy potřebují poradit ohledně práce se záškolákem a především ohledně jednotlivých kroků a postupů při dalším jednání.

5.3 Výzkumný problém, cíl a metody sběru dat

5.3.1 Výzkumný problém

Protože se práce věnuje poruchám chování na druhém stupni základních škol a především se zaměřuje na jednu s těchto poruch, a to právě na záškoláctví, i výzkum je zaměřen tímto směrem. Jako výzkumný problém byla stanovena problematika záškoláctví na druhém stupni základních škol. Zajímal mě pohled třídních učitelů na danou problematiku, jejich informovanost ohledně možností a postupů při práci s dětmi, které „chodí za školu“ i vlastní přístup pedagogů k záškolákům a jejich zákonným zástupcům.

V současnosti se záškoláctví stalo velmi aktuálním tématem, které je potřeba systematicky řešit. Přesto, že povinnou docházku i její vynechávání upravují zákony, přesto, že každý kraj a každá obec má své možnosti, jak zajistit, aby děti vynechávaly školní docházku co nejméně, je nutná spoluúčast nejen školy, ale především jejich učitelů, od nichž je požadována jednak schopnost rozpoznat, který žák vynechává školu, přestože k tomu nemá oprávněný důvod, jednak důslednost v postupech při řešení záškoláctví. A právě proto byli zvoleni učitelé jako cílová výzkumná skupina. Cílem každého pedagoga by mělo být motivování žáků na tolik, aby na jeho vyučovací hodiny chodit chtěly, aby projevovaly zájem o dané učivo. Cílem třídního učitele je třída, ve které zná co nejlépe všechny své žáky i jejich rodiče a kde se snaží vytvářet a udržovat přátelské klima i vztahy s oběma těmito skupinami. Pokud je těchto cílů dosaženo, není hrozba záškoláctví již tak aktuální. A pokud se přece jen ve třídě záškolák objeví, mnohem snadněji a efektivněji se pak pracuje s rodiči či zákonnými zástupci daného žáka.

5.3.2 Výzkumný cíl

Záškoláctví se vyskytuje nejen na českých školách, ale také na školách v zahraničí. Nejedná se tedy o nový ani nějak výjimečný fenomén, přesto se v současnosti objevuje řada diskuzí k tomu, jak problematice vynechávání povinné školní docházky čelit. Úřady si uvědomují, že zanedbávání docházky do školy nekomplikuje pouze práci pedagogickým pracovníkům, ale zároveň ztěžuje vzdělávání dětí i jejich budoucí

pracovní uplatnění. V posledních letech tak vytvořily některé nové strategie k boji proti záškoláctví, jež jsou v současnosti aplikovány především právě na základních školách, kde je povinnost devítileté školní docházky ukotvena v zákoně.

Stěžejním cílem výzkumu bylo zjistit, do jaké míry jsou učitelé druhého stupně základních škol obeznámeni s problematikou záškoláctví a jeho řešení, zda se při řešení komplikací s povinnou docházkou setkávají s překážkami ze strany školy či legislativy a také jaký je jejich vlastní přístup k dětem a k rodinám dětí, které chodí za školu.

5.3.3 Metody sběru dat

Pro potřeby analytického výzkumu se jako nejvhodnější způsob zjišťování informací jevila metoda strukturovaného rozhovoru, která může být uplatněna nejen jako metoda výzkumná, ale také jako metoda diagnostická.¹¹³ Pečlivě byl stanoven seznam celkem dvanácti otázek, které byly během výzkumu ve stejném znění a přesném pořadí pokládány všem dotazovaným.

Jako místo výzkumu byly zvoleny dvě městské a dvě sídlištní školy, které mají větší kapacitu žáků a u nichž byl tedy předpokládán vyšší výskyt záškoláků. Mezi dotazované byli vybráni pouze učitelé, kteří již měli za sebou alespoň pět let praxe vyučování na druhém stupni základní školy. Zároveň museli být tito pedagogové také třídními učiteli. Tyto podmínky byly stanoveny proto, aby bylo možné sjednotit vzorek dotazovaných na učitele, kteří již řešili ve své třídě různé komplikace a to pravděpodobně i problémy s docházkou žáků. Právě třídní učitelé jsou totiž ti, kteří, v případě jakéhokoli problému, doprovázejí žáka ze své třídy během celého procesu řešení situace.

Rozhovory probíhaly na jednotlivých školách v průběhu září a října 2013. Při dotazování bylo použito uzavřených i otevřených otázek. Typ otevřených otázek byl zvolen z toho důvodu, aby dotazovaní mohli vyjádřit svůj názor a postoj k dané otázce, popř. abych zjistila, kolik k předložené otázce vědí informací. Pokud nebyl od

---

¹¹³ PAUKNEROVÁ, Daniela a kol. Psychologie pro ekonomy a manažery. Grada Publishing, a.s., 2012, s. 61

dotazovaného získán očekávaný výstup k dané otázce, byla mu položena otázka doplňující, která měla pomoci získat stěžejní informace vedoucí ke stanovenému cíli. Délka rozhovoru se pohybovala mezi patnácti a třiceti minutami, podle toho, o kolik zkušeností se jednotliví učitelé byli ochotni podělit.

Rozhovory byly po předchozí domluvě a následném souhlasu pedagoga nahrávány na digitální diktafon. Dále byly postupně přepsány do elektronické podoby a z jednotlivých informací z těchto rozhovorů pak byly zpracovány výsledné výstupy. Celkem přepsané rozhovory vytvořily k podrobné analýze 31 stran textu.

Rozhovory byly zcela anonymní a dobrovolné, s čímž byl každý z dotazovaných předem seznámen. Při zjišťování informací bylo postupováno v souladu s etickými pravidly.

S přepsaným materiálem bylo nakládáno podle zásad anonymity.

5.4 Výzkumné otázky

1, Absolvovala jste někdy školení týkající se záškoláctví? Kdy a jakým způsobem probíhalo? Co jste se při něm dozvěděla?

Doplňující otázky:

a) Zajišťuje taková školení pro své učitele škola, na níž učíte?

b) Zažila jste nějaké školení ohledně záškoláctví už v průběhu studií.

Cílem první otázky bylo zjistit, do jaké míry jsou učitelé s tématem záškoláctví seznámeni. Zajímalo mne, zda třídní učitelé, setkávající se s dětmi, které chodí za školu, jsou předem informováni, co je v takových situacích čeká, s jakými specifickými problémy se mohou v této oblasti potýkat nebo jak se vůbec při řešení záškoláctví zachovat.

Pokud se již učitel s určitými zásadními informacemi ohledně problematiky záškoláctví setkal, bylo důležité určit také to, zda je získal už v průběhu studií na vysoké škole nebo teprve v průběhu pracovního procesu ve školství. Cílem této otázky bylo získat

odpověď na to, zda se změnila a jakým způsobem, informovanost studentů pedagogických fakult ve věci záškoláctví i to, zda o odborně proškolené učitele usilují samotní ředitelé vybraných škol.

Další informací, kterou přinesla stanovená otázka, je, zda proběhnutá školení přinesla u pedagogů pozitivní odezvu nebo zda pro ně neměla žádný významný přínos.

2, Měla byste zájem o (další) takové školení? Co byste se při něm chtěla dozvědět?

Druhá otázka směřovala k zájmu učitelů o informace týkající se porušování povinné školní docházky. Cílem nebylo pouze zjistit, zda by učitelé o takové proškolení měli zájem, ale především, co by je zajímalo, v jaké oblasti by potřebovali poradit, a tedy také v čem vidí učitelé nejvýraznější komplikace.

Navazováno je zde na předchozí otázku. Z obou je pak možné následně vyhodnotit, zda předchozí školení byla dostatečná nebo jsou vyžadována další doplnění informací.

3, Probíhá na Vaší základní škole nějaký preventivní program týkající se záškoláctví? Jak vypadá?

V České republice je školní docházka povinná a upravují ji příslušné zákony. V Českých Budějovicích je pak magistrátem města stanoven standardní postup při porušení školní docházky. Jak ovšem bojují proti záškoláctví jednotlivé základní školy? Ustanovují vlastní jedinečná pravidla ve školním řádu, pracují s elektronickou třídnicí či jinou vhodnou technikou? Nebo prevenci zaměřují přímo na žáky ve třídách formou besed? Cílem třetí otázky se stalo získání odpovědí na to, jakým způsobem postupují proti vynechávání školní docházky školy, zařazené do výzkumu.

4, Napadá Vás nějaká další možnost, jak proti záškoláctví bojovat?

Ve čtvrté otázce, podle mého, hrají důležitou roli zkušenosti, které jednotliví učitelé získali v průběhu své letité praxe. Možná by řada z učitelů dovedla navrhnout vhodné, nápadité a efektivní řešení vycházející z případů, které kdy museli řešit. Jestli tomu tak

opravdu je a jestli učitelé mají návrhy na to, jak lépe zabránit záškoláctví, měla zodpovědět právě tato otázka.

5, Přispívá škola či její učitelé k záškoláctví dětí? Vysvětlete.

Existuje celá řada příčin, jež mohou vést žáka základní školy k záměrnému příležitostnému či dlouhodobému vynechání školní docházky. Jako jeden z důvodů bývá uváděn i strach z učitele jako takového nebo z předmětu, který tento učitel vyučuje. Na vině může být jednak nefungující vztah mezi učitelem a žákem, jednak příliš vysoké nároky ze strany učitele na žáky¹¹⁴. Cílem takto položené otázky bylo vytvořit si náhled na vnímání vlastních možným chyb i chyb svých kolegů u jednotlivých dotazovaných učitelů. Základem vyřešení záškoláctví je odstranění příčin jeho vzniku. Proto je velmi důležité umět hledat možné nedostatky i ve vlastních řadách.

6, Jaké mohou být příčiny, jež vedou děti k záškoláctví?

Jak bylo již u předchozí otázky uvedeno, příčin vedoucích k rozhodnutí, že žák vynechá povinnou výuku, je velmi mnoho. Každý učitel by měl mít přehled o těchto důvodech, aby mohl situaci efektivně řešit a zároveň aby do budoucna pomohl zabránit u příslušného žáka dalšímu zameškávání vyučovacích hodin. Otázka tedy zjišťovala, do jaké míry se vybraní učitelé orientují v rozličných příčinách záškoláctví.

7, S jakými překážkami se Vy či Vaši kolegové setkáváte při řešení záškoláctví?

Každý učitel má své metody práce i svůj způsob přístupu k žákům či jejich zákonným zástupcům. Každý, ať sebelepší pedagog, se však během řešení rozličných situací setkává s různými problémy, které jeho práci určitým způsobem znesnadňují. Výjimkou není ani situace, kdy jsou učitelé nuceni řešit nepříjemné komplikace spojené se

---

¹¹⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada Publishing, 2009, s. 99

záškoláctvím. Zda se potýkají se specifickými problémy v této oblasti, a jaká překážka se vyskytuje častěji, měla pomoci zjistit otázka sedmá.

8, Jaké jsou postupy při řešení záškoláctví?

Jak již bylo zmíněno, zákon stanovuje jednotné postupy při řešení záškoláctví. S těmito zákony musí být seznámeno především vedení školy a také výchovný poradce. Ti následně pomáhají třídním učitelům s vedením jednání ohledně záškoláctví, ať už se jedná o komunikaci s rodiči či úřady sociální péče. Přesto, že se učitelé mají kam obrátit pro radu, měli by být s jednotlivými kroky seznámeni a informováni o veškerých dodatečných změnách v zákonech. Otázka osmá byla tedy zvolena s cílem zmapovat přehled učitelů o daných postupech a způsobech jednání při řešení záškoláctví.

9, Máte svůj vlastní osvědčený způsob, jak pracovat se záškoláky (něco, co na ně platí)?

Tato otázka měla zjistit, zda do výzkumu zvolení učitelé, během let své praxe ve školství při práci s dětmi, které chodí za školu, našli způsob, jak s těmito dětmi a jejich rodinami jednat, způsob, který je funkční a který jim především umožňuje efektivně a rychle řešit záškoláctví, popř. mu do budoucna předcházet.

Protože každý učitel musí dodržovat zákonem a školním řádem stanovené postupy řešení záškoláctví, jednalo se ve výzkumu především o případy, které jsou ještě výlučně v kompetencích samotných učitelů, tedy případy dětí, které nepřekročily stanovenou hranici počtu deseti neomluvených hodin.¹¹⁵

---

¹¹⁵ MŠMT – Metodický pokyn, čl. II. Odst. 6, 8 a 10

10, Řešila byste/ řešíte záškoláctví jiným způsobem, než předpisují stanovené postupy (šla byste proti těmto postupům)? Odůvodněte.

Desátá otázka byla zvolena s cílem zjistit, jestli učitelům vyhovují dané předpisy a postupy stanovené pro záškoláctví nebo zda jsou nuceni či ochotni v určitých situacích tyto předpisy obejít, popř. z jakého důvodu.

11, Jak se stavíte ke zpětnému omlouvání žáků rodiči?

I způsoby a časová vymezení omlouvání žáků rodiči jsou zakotvena ve školním řádu a rodiče i žáci jsou s nimi na začátku školního roku vždy důsledně seznamováni. Přesto se může stát, že rodiče zapomenou žáka omluvit a omluvenka do školy přichází pozdě. Zda, do jaké míry a za jakých okolností jsou učitelé ochotni tolerovat časové zpoždění omluvení žáka, bylo zjišťováno na základě této otázky.

12, Pomohlo by učitelům dát více pravomocí k řešení záškoláctví? Jaké pravomoci by to měly být?

Učitelé disponují řadou pravomocí, které uplatňují v rámci náplně své práce. Ani oni si však nemohou dovolit vše a jejich možnosti jsou do jisté míry omezené. Ve dvanácté otázce se učitelé mohli vyjádřit, zda jim jejich pravomoci, v případě řešení záškoláctví, připadají dostačující nebo zda by uvítali další možnosti, které by usnadnily či zefektivnily vyřešení záškoláctví na základních školách.

5.5 Interpretace dat

Rozhovorů se zúčastnilo celkem 8 pedagogů z druhého stupně základních škol, z toho 2 muži a 6 žen. Dotazování byli zároveň rozděleni do dvou věkových kategorií. V kategorii do 35 let odpovídali 4 učitelé (2 muži a 2 ženy), v kategorii nad 35 let odpovídali také 4 učitelé (4 ženy). Rozdělení podle pohlaví neberu ve výzkumu v potaz, není důležité k dosažení stanoveného cíle.

Při interpretaci výsledků výzkumu jsou označováni jednotliví dotazovaní písmeny: A,B,C,D,E,F,G,H.

A věk nad 35 let, délka praxe 37 let, zastávané funkce: třídní učitel a výchovný poradce

B věk nad 35 let, délka praxe 36 let, zastávané funkce: třídní učitel

C věk nad 35 let, délka praxe 37 let, zastávané funkce: třídní učitel a metodik prevence

D věk nad 35 let, délka praxe 26 let, zastávané funkce: třídní učitel a v minulosti také výchovný poradce

E věk do 35 let, délka praxe 5 let, zastávané funkce: třídní učitel

F věk do 35 let, délka praxe 10 let, zastávané funkce: třídní učitel a metodik prevence

G věk do 35 let, délka praxe 13 let, zastávané funkce: třídní učitel

H věk do 35 let, délka praxe 6 let, zastávané funkce: třídní učitel

1. Absolvovala jste někdy školení týkající se záškoláctví? Kdy a jakým způsobem probíhalo? Co jste se při něm dozvěděla?

Doplňující otázky:

- a) Zajišťuje taková školení pro své učitele škola, na níž učíte?
- b) Zažila jste nějaké školení ohledně záškoláctví už v průběhu studií.

1.1 Školení jsem absolvoval/a pouze v rámci školení výchovných poradců.

Pouze učitelé, kteří zastávají vedle funkce třídního učitele zároveň funkci výchovného poradce, uvedli, že prošli školením ohledně problematiky záškoláctví, avšak právě v rámci školení výchovných poradců.

Učitelka „A“ popisuje průběh školení: *Dozvěděli jsme se v podstatě pouze to, jak postupovat v případě zjištění neomluvených hodin. Kdy se píše neomluvená hodina a také kolik hodin řeší pouze učitel a kdy už se jedná s výchovnou komisí či odborem sociální péče. Co se týče praktických informací, např. jak záškoláctví předcházet, ty zcela chyběly.*

Učitelka „D“ už má s takovýmto školením lepší zkušenost: *Je to asi pět let, co jsem se zúčastnila školení výchovných poradců, které organizovalo Středisko služeb školám. Zástupce magistrátu, který se tomuto tématu věnuje, nám vysvětlil, co je záškoláctví a kdy už je potřeba, aby dítě bylo nějakým způsobem sledováno a evidováno, aby u něj záškoláctví nepřekročilo určitou mez a aby zároveň nebyly zanedbány prvotní signály, které k záškoláctví vedou. Určitě mi tohle školení pomohlo.*

1.2 Speciální školení jsem neabsolvoval/a ani v průběhu studií, ani v průběhu praxe.

Ostatní třídní učitelé však byli pouze krátce seznámeni s postupy řešení záškoláctví, popř. se s určitými informacemi setkali okrajově při jiné příležitosti.

„A“ uvádí: *V průběhu studií na vysoké škole jsem se tehdy žádné informace ohledně záškoláctví nedozvěděla. A dodává: Naše škola třídní učitele v této oblasti neproškoluje, pokud potřebují, obrací se přímo na mě, jako na výchovného poradce a situaci pak řešíme společně.*

„B“ si na žádné školení také nevzpomíná, ale doplňuje: *Na pravidelných poradách jsme informováni o metodách a postupech. Vyloženě školení jsme ale neměli. K otázce, zda nějaké informace získala už na vysoké škole, dodává: To si nepamatuji, ale já jsem si takovéhle informace, které mě zajímaly, vždy hledala sama. Dokonce jsem se spojovala se sociálními pracovníci a zjišťovala od nich důležité informace. Vždy jsem se hlavně zajímala také o ty děti. Aby do školy chodily.*

Ani „C“ na žádném školení o záškoláctví nebyla a ke studiím na vysoké škole uvedla, že tehdy situace nebyla tak aktuální. Vzpomíná však na besedy pro žáky: *O záškoláctví jsem slyšela pouze tady ve škole v rámci besedy pro žáky sedmých ročníků, kterých se účastnili i jejich třídní učitelé a kterou zajišťovala policie České republiky. Dozvěděli jsme se, co je záškoláctví a co může být jeho příčinnou. Policistka se také vyptávala žáků, kdo z nich už někdy za školou byl. Některé děti se přiznaly, že už to jednou nebo dvakrát zkusily. Ale já mám teď výběrovou matematickou třídu a v ní zatím záškoláky nemám.*

Učitelka „D“, která v minulosti působila jako výchovný poradce a která si školení pochvalovala, dodává ke studiím na vysoké škole: *Termín záškoláctví jsem samozřejmě znala, nebylo to nic, co by spadlo z čistého nebe, ale na přednášky o tom, jak řešit záškoláctví, si nevzpomínám. Ale přece jenom je to už dlouho, takže si to možná jen neuvědomuji.*

„E“ odpověděl v podstatě stejně, pouze přidává informace o školeních s odlišnou tematikou, kde se objevily i krátké zmínky o záškoláctví: *Jediná školení, která na naší škole probíhají, se týkají šikany. Při těchto školení se někdy objeví krátká zmínka o tom, jak záškoláctví vypadá. Vzpomínám si také na školení ohledně změn v legislativě, kde jsme hovořili i o počtech omluvených a neomluvených hodin, tedy o tom, kdy už se jedná o záškoláctví.*

Na praktické informace z vysoké školy, které by byly věnovány problematice záškoláctví, si však také nevzpomíná.

S obdobným vyjádřením přichází i tazatel „F“: *Myslím si, že školení zaměřené přímo na záškoláctví, jsem nikdy neabsolvoval. Ani teď a ani v průběhu studia na vysoké škole si na nic takového nevzpomenu. Možná, že proběhlo spíš všeobecné školení, kde jsme se mohli záškoláctví dotknout, ale nevybavuji si ho. Pokud se objeví nabídky určitého školení, máme možnost se ho zúčastnit, ale neuvědomuji si, že by se nějaké nabídky týkaly přímo problematiky vynechávání školní docházky.*

„G“ souhlasí s tím, že základní informace získávají učitelé na poradách či u výchovného poradce. Dále pokračuje: *Dostáváme informace ohledně počtu zameškaných hodin a naší ohlašovací povinnosti. To znamená, že nad určitý počet neomluvených hodin, mají učitelé povinnost ohlásit situaci výchovnému poradci a s jeho pomocí, v případě nutnosti, kontaktují sociálku. Já ovšem s výchovným poradcem konzultuji i jedinou neomluvenou hodinu, aby měl i on přehled o problémových dětech.* Co se týče informací, získaných na vysoké škole, shoduje se s ostatními a tvrdí, že se s žádnými takovými určitě nesetkala.

Poslední dotázaná, učitelka „H“, dodává: *Pokud si dobře vzpomínám, za těch šest let, co na této škole učím, jsme tu nic takového neměli. Jediné informace, které jsem k záškoláctví dostala, jsem získala přímo od výchovného poradce v době, kdy jsem se ve své třídě se záškoláctvím potýkala. Výchovný poradce nám také sděluje na pedagogických radách změny týkající se vynechávání povinné školní docházky. Následně jsou tyto informace vyvěšeny na nástěnce ve sborovně, kam mají všichni učitelé přístup.*

„H“ dále udává, že na vysoké škole se seznámila s definicí záškoláctví, ale žádné důležité vědomosti vhodné pro budoucí praxi určitě nezískala.

2. Měla byste zájem o (další) takové školení? Co byste se při něm chtěla dozvědět?

2.1 Měl/a bych zájem o praktické školení, které by mi v praxi opravdu pomohlo.

Zájem o školení projevili dotazovaní A,C,E,F,G,i H. Všichni by dali přednost opravdu efektivnímu školení, kde by se dozvěděli praktické rady pro práci se záškoláky i jejich rodinami.

„A“: *Zájem bych určitě měla. Zajímala by mne především prevence záškoláctví a způsob, jakým donutit rodiče, aby své děti včas omlouvali.*

„C“: *Nedávno jsem byla na školení pro metodiky prevence, kde jsme se mohli vyjádřit k tomu, o jaká další školení bychom měli do budoucna zájem a shodli jsme se právě na záškoláctví. Bylo nám přislíbeno, že se nám pokusí školení s touto problematikou zajistit. Chtěla bych se dozvědět, jak např. postupovat v situaci, kdy žák chybí, rodič jej omluví třeba ze zdravotních důvodů, ale já, děti nebo kolegové, pak tohoto žáka vidíme venku. Rodiče se pak všelijak vymlouvají, odkazují na druhého rodiče, který dítě ráno do školy vypravoval a protože mu ráno nebylo dobře, nechal jej raději doma. Později však už dítěti bylo dobře a tak šlo ven. Obdobných situací je celá řada.*

„E“: *Zajímalo by mne hlavně, jak postupovat preventivně proti záškoláctví, protože to je věc, která v současném školství určitě chybí. A také jak komunikovat s rodiči záškoláků, protože tam vidím nejvýraznější problém.*

„F“: *Záleželo by na tom, kdo školení pořádá. Pokud bych si myslel, že to školení bude mít nějakou kvalitu, šel bych rád. Chtěl bych vědět především, jak postupovat při řešení záškoláctví.*

„G“: *Mě by nejvíc zajímalo, jak komunikovat s rodiči, jak je přesvědčit, aby se mnou pravidelně komunikovali, hlásili, proč dítě chybí nebo že do budoucna chybět bude, pokud to předem vědí.*

„H“: *Školení by špatné nebylo, ale většinou mám zkušenosti s tím, že školení jsou samá teorie a tedy prakticky k ničemu nepřispívají. Zajímalo by mne, jaké jsou metodické pokyny, jak záškoláctví předcházet a co dělat v případě, kdy se již objeví. Tedy školení*

především z praktického hlediska a ne jen suchou teorií. Chtěla bych slyšet: můžete udělat tohle a tohle, konkrétně.

2.2 Zájem nemám, takové školení by mi nepřineslo nic nového.

O nové informace neprojeví zájem učitelky „B“ a „D“. Každá z nich pro to uvedla odlišný důvod.

„B“: Mám spíše pocit, že už bych mohla někoho školit já. Za ta léta, co učím, jsem získala řadu zkušeností a nevím, co bych se při školení měla dozvědět nového.

„D“: Já už jsem jednou takové školení absolvovala a myslím si, že mi hodně pomohlo. Terminologie se ale nejspíš nezměnila, záškoláctví je pořád záškoláctví, takže nevím, co jiného bych se vlastně chtěla dozvědět.

3. Probíhá na Vaší základní škole nějaký preventivní program týkající se záškoláctví? Jak vypadá?

3.1 Jsou přesně stanovené podmínky omlouvání žáků rodiči.

Většina dotazovaných uvedla v rámci preventivního programu k záškoláctví povinnost rodičů omlouvat žáky podle přesně daných pravidel uvedených ve školním řádu.

„A“: Jedná se především o omlouvání žáků rodiči. Rodiče mají povinnost do 48 hodin nahlásit, proč není dítě ve škole. Pokud se tak nestane, učitelé musejí rodičům sami zavolat nebo napsat email. Email na většinu rodičů máme. Prevenci tedy zajišťuje hlavně kontakt učitel-rodič.

„B“: Rodiče musí děti hned omlouvat, pokud to neudělají, musí se učitelé po dětech shánět a rodiče kontaktovat. Když mám nějaké podezření, že by se mohlo jednat o záškoláctví, spojím se i s lékařem dítěte. Nebo pokud nedoženu rodiče dítěte nebo rodič z nějakého důvodu nemůže přijít do školy, zajdu k rodině přímo domů. To je ale moje vlastní iniciativa.

„C“: *Žáci mají na zadní straně žákovské knížky napsané pokyny k omlouvání ze školy. Je v nich uvedeno, do kdy musí rodič žáka ve škole omluvit i to, že žáci musí do druhého dne po příchodu do školy přinést písemnou omluvenku.*

„D“: *Máme za úkol, sledovat v rámci třídnické práce, kde se objevují absence opakovaně. A to i ty omluvené, protože rodiče často využívají děti k hlídání mladších sourozenců, čímž řeší svoji komplikovanou situaci. Jedná se ale o takzvané skryté záškoláctví. Potom je nutné dotlačit rodiče, aby měli omluvenku od lékaře a neomlouvali dítě z rodinných důvodů. Sledujeme tedy dost poctivě případy, kde máme nějaké takové podezření. Pokud zjistíme, že rodiče žáka opravdu vědomě doma nechávají, řešíme situaci pozváním rodičů do školy, kde musí podepsat dokument, v němž jsou seznámeni s tím, že porušují zákon. To proto, aby se situace, pokud možno, již neopakovala.*

„E“: *Máme manuál, který popisuje, jak postupovat v případě, že se záškoláctví objeví. Ten je zpracován v rámci metodiky prevence. Postupy jsou standardní, kontrolujeme především docházku.*

„F“: *Hodně pomohla změna, která proběhla v několika posledních letech, kdy město jasně stanovilo následky záškoláctví. To byl podle mě jeden ze základních preventivních kroků. Dříve jsme mohli žákům všelijak hrozit, ale nakonec rodiče žákovi nepřítomnost ve škole většinou omluvili. Teď jsou ale dána jasná pravidla. Je stanoven počet zameškaných hodin, kdy už s rodinou záškoláka jedná město a to se osvědčilo.*

„G“: *Každý učitel na začátku školního roku žákům vysvětluje, jakým způsobem se musí omlouvat, následně s tím na třídních schůzkách seznámí také rodiče žáků. Dokonce přesné informace mají děti uvedené v žákovských knížkách na zadní straně.*

„H“: *Jedinou povinností rodičů je do dvou dnů nepřítomnosti ve škole žáka omluvit. Pokud tak neučiní, musí rodiče žáků obvolávat sami učitelé, aby zjistili, proč jejich dítě ve škole není.*

3.2 Existují i některá další preventivní opatření.

Někteří z učitelů zmiňují navíc i další opatření, která na jejich škole mohou zajišťovat prevenci záškoláctví.

„A“, „B“ ani „D“ již žádná z dalších preventivních opatření neudávají. „A“ navíc tvrdí, že na jejich škole ani žádná jiná mít nebudou. „H“ k tomu dodává: *Myslím, že škola těžko může předcházet záškoláctví. Záleží především na rodičích dítěte. Děti prostě do školy chodit musí, to je zákonem dané. Aby chodily, pak musí zajistit sami rodiče.*

„C“ dále zmiňuje besedy, které probíhají u žáků určitých tříd: *Pořádáme pro děti besedy, které probíhají spíše formou přednášky. Téma záškoláctví je určeno pro šestý a sedmý ročník a zároveň bývá součástí besedy týkající se trestně právní odpovědnosti, která je určena dětem, které se blíží patnáctému roku věku – tedy osmým a devátým třídám. Obě tyto besedy jsou organizovány jednou za dva roky. Navíc dodává: Důležitý je také kontakt s rodiči. Rodiče je třeba co nejlépe znát a pokud možno, mít s nimi dobré vztahy. Protože ve chvíli, kdy mám podezření na záškoláctví, musím jednat především právě s rodiči dítěte.*

„E“ hovoří o kontrole docházky mimo jiné na základě elektronické třídní knihy: *Výborně funguje elektronická třídnice, kde snadno můžeme kontrolovat pravidelnou docházku žáků. K tomu doplňuje: Další možností je kontrolovat žáky v okolí školy. Pokud si některý z přicházejících či odcházejících učitelů všimne v okolí školy dětí, které by nejspíš měly být na hodině, měl by se zajímat, proč tam nejsou.*

Učitel „F“ také zmiňuje besedy pro žáky pátých, šestých a devátých tříd, ale upřesňuje: *Probíhají u nás některé besedy, při nichž se objevují i zmínky o záškoláctví, ale vyloženě že by někdo přednášel přímo o záškoláctví to ne. A přiznám se, že ani nevím o nikom, kdo by toto téma nabízel a kdo by na žáky apeloval, aby za školu nechodily.*

Učitelka „G“ potvrzuje, že i u nich na škole se žáci občas setkávají s besedami, v nichž se přednášející zmiňují krátce i o záškoláctví a jeho následcích. O jiných preventivních opatřeních však již neví.

4. Napadá Vás nějaká další možnost, jak proti záškoláctví bojovat?

4.1 Zásadním mantinelem v boji proti záškoláctví jsou rodiče.

Většina dotazovaných pedagogů se shodla, že o pravidelnou docházku dětí se musejí starat především rodiče žáků. Je jejich povinností, aby zajistily, že dítě nebude bez závažného důvodu vynechávat vyučovací hodiny. Bohužel, někteří rodiče tento úkol zanedbávají. Proto se v odpovědích učitelů objevují hlavně urgencye na zlepšení vztahů mezi zákonnými zástupci žáků a třídními učiteli, na užší spolupráci rodiny a školy či na výraznější motivaci rodičů.

„A“: *Záleží především na úzké spolupráci rodiny a školy. Nejlepší prevencí záškoláctví je znát co nejvíce svoji třídu, vědět o dětech a mít dobré vztahy s jejich rodiči. Když potom některý z žáků nepřijde do školy, tak okamžitě vím, že se něco děje. K tomu je však potřeba nějaký čas strávený s danou třídou, aby měl pedagog čas a možnosti děti ve třídě dobře poznat.*

„B“ zásadní problém nachází také u rodičů: *Největším problémem představují rodiče, kteří děti nechávají klidně bez důvodu doma. Pokud ke škole nemají kladný vztah rodiče dítěte, jak ho pak může mít samotné dítě. Důležité je tedy jít hlavně po rodičích záškoláka. Myslím, že hodně situaci pomohlo město, které začalo rodiče záškoláků všelijak popotahovat a začalo rozdávat pokuty.*

„C“ souhlasí s tím, že když učitel své žáky už zná lépe, ví komu je opravdu špatně a kdo se jen vymlouvá. A pokračuje: *Potom je tedy důležité nenechat situaci rozjet. Jak jim záškoláctví jednou projde, budou předpokládat, že jim projde pokaždé. Důležité je tedy hned zakročit. Rodičům je třeba stále dokola na rodičovských schůzkách opakovat a připomínat, aby včas zavolali do školy, je-li dítě nemocné. Většina rodičů má kontakt přímo na mě, na mobil i na e-mail a mohou kdykoli zavolat nebo napsat zprávu.*

„D“ zdůrazňuje potřebu motivace rodičů: *Důležité je motivovat rodiče, aby své děti do školy posílali, aniž by nad sebou měli Damoklův meč, že musí. Ale jak je motivovat, to je těžký, s tím si rady opravdu nevím. Některým rodičům by možná stačilo, kdyby žáci dostávali zadarmo svačiny, nevím. Každopádně pro některé rodiny je škola zátěž, místo toho, aby školu brali jako plus, které mají, protože mohou jejich děti chodit do školy.*

I učitel „E“ motivaci rodičů považuje za jednu z možností: *Především rodiče by se měli zapojit do kontroly toho, zda jejich děti ve škole skutečně jsou. Zajímavý mi přijde systém odměn, kdy motivováni by měli být především rodiče školáků. Mohli by například od města dostávat nějaké úlevy za to, že jejich děti plní povinnou školní docházku nebo za to, že mají dobré školní výsledky. Zatím však funguje pouze systém sankcí, kdy město odebírá přídavky na děti rodinám, jejichž děti do školy nechodí.*

Tlačit na rodiče a jejich odpovědnost považuje za jedinou možnost i učitel „F“: *Bojím se, že jedinou možností, jak bojovat proti záškoláctví jsou zákonní zástupci žáků a tlak na ně. Nemyslím si, že já jsem ten, kdo žákům vysvětlí, že důvody, kvůli kterým nechodí do školy, jsou špatné. Od toho by měli být rodiče. Nedokážu si představit, co jiného bychom proti tomu mohli udělat.*

„G“: *Asi by chtělo zlepšit komunikaci mezi rodiči, žáky a učiteli. Co jsem vypořezovala, je pravda, že rodiče záškoláků o školu zájem také příliš nemají.*

4.2 Jen někteří učitelé přišli i s dalšími nápady k tomu, jak by bylo možné zabránit či zmírnit záškoláctví na základních školách.

„E“: *Pokud by to do budoucna bylo možné, existuje spousta nových technologií, které by umožnily rodičům své děti kontrolovat online, tak aby věděli, zda jejich dítě je ve škole. Třeba elektronická třídnice, kde by rodič ihned viděl, že žák má odškrtnutou čárku za docházku.*

Další možností by bylo zavedení čipů. Žák by byl při vstupu do školy nahlášen jako přítomný. Otázkou ale je, jakým způsobem řešit situace, kdy žák odchází na přestávku ven do prostor školy a kdy se zase vrací zpět. Jak to řešit po stránce technologické, aby mohli žáci volně přicházet a odcházet, což by nebylo ani jednoduché ani levné. Každopádně pokud by se dítě do školy vůbec nedostavilo, mohli by být rodiče informováni třeba prostřednictvím sms zprávy. Měli by tak okamžitou kontrolu. Problém dotazovaný vidí i v legislativě: Nelíbí se mi způsob omlouvání žáků, kdy rodiče nemusí prokazovat omluvenku od lékaře, ale stačí jim pouze telefonicky nebo emailem učiteli sdělit, že dítěti je špatně a že zůstalo doma. Také si myslím, že je nastaven dost vysoký limit možných neomluvených absencí.

„G“ vidí možnosti boje se záškoláctvím v zaměření se na samotné žáky: *Možná by pomohlo dětem nabídnout nějaký výchovný program či zajít na speciálně uzpůsobenou besedu.*

Učitelka „H“ se pouze zmínila o komplikacích s romskou menšinou, o kterých se ale více vyjadřovat nechtěla: *Je to kapitola sama o sobě. Žádný další návrh pro boj se záškoláctvím ji nenapadl.*

5. Přispívá škola či její učitelé k záškoláctví dětí? Vysvětlete.

5.1 Učitelé ani škola nepřispívají k záškoláctví dětí.

Přesto, že přístup učitele může být jedním z důvodů, proč dítě do školy chodit nechce a proč se rozhodne zůstat doma nebo jít raději ven, řada pedagogů tento problém nevidí. Čtyři z osmi dotazovaných si myslí, že učitelé ani škola určitě nejsou důvodem k tomu, aby žáci nechodili do školy.

„A“: *Myslím, že škola k záškoláctví nijak nepřispívá. Vytváříme zde skvělé podmínky. Učitelé se snaží dětem pomáhat a snaží se řešit záškoláctví, jak nejlépe umí. Také se snaží vytvářet takové podmínky, aby děti chodily do školy rády. Zároveň sami chtějí, aby bylo vše v pořádku.*

„C“: *To jediné, že by se dítě bálo do školy. Ale myslím si, že to moc není. U mě určitě děti nevynechávají školu, protože by se bály.*

„F“: *Nemyslím si, že by učitelé nějak mohli za záškoláctví dětí. Nemyslím si ani, že by někdo přivřel oči nad tím, že některý z žáků nebyl ve škole, že by se někdo pídil méně potom, proč dítě chybí.*

„H“: *Myslím si, že škola nepřispívá k záškoláctví a nemyslím, že by se děti bály některého z učitelů. Pokud už by to tak bylo, záleželo by na rodičích, jak se zachovají a jak pohlídají, že jejich dítě do školy opravdu chodí. Spíše se záškoláctví objeví u dětí,*

keré hodně chybí a zameškaná látka se jim navaluje jako lavina. Potom možná mají strach jít do školy. Důvodem tady nejsou kantoři, ale zameškaná látka.

5.2 Je možné, že učitel může přispět k záškoláctví dítěte, ale je to jev ojedinělý.

Zbylí čtyři dotazovaní přiznávají, že učitelé mohou přispět k záškoláctví dětí, takovou situaci ale považují za výjimečnou. Téměř nikdo z nich však neuvádí jako možnou příčinu učitelův vztah k žákovi či nadměrné požadavky na žáka.

„B“: Někdy by příčinnou mohla být učitelova lenost, kdy se učiteli nechce nic řešit a není ochoten věnovat svůj čas. Někteří učitelé problém nepodchytí včas a situaci řeší, až když opravdu musí. Rodiče to také kolikrát zkouší a chtějí si schůzky domloutvat až odpoledne, třeba kolem páté, a to už se řadě učitelů nechce.

„D“: Pokud je učitel laxní a pokud nesleduje řádně absenci žáků, může pomoci k prohloubení záškoláctví. Také pokud dítě propadne a už v minulosti se u něj objevovalo záškoláctví, může se stát, že učitelé si mezi sebou nepředávají informace a situace se pak může snadno opakovat s tím, že bude větší časová prodleva, než se zjistí, že žák opětovně začal vynechávat školní docházku a že se jedná o záškoláctví. Nemyslím si ale, že jde o častý jev, spíše velmi ojedinělý.

„E“: Učitel může přispět k záškoláctví, ale víceméně je to vedlejší efekt. Může jít o jednání učitele s žáky, kdy třeba na děti občas zakřičí a některý z žáků pak druhý den raději nepřijde a toulá se někde po okolí. Záleží na přístupu učitele.

„G“: Může se stát, že se žák bojí učitele a toho, že by od něj mohl dostat špatnou známku, a proto tedy nejde do školy. To bych však viděla jako minimum. V tom bych problém neviděla. Myslím si, že záškoláci jsou osoby, které cíleně nejdou do školy, protože se nechtějí učit.

6. Jaké mohou být příčiny, jež vedou děti k záškoláctví?

6.1 Příčin je celá řada, převažují ale: strach z písemky či ze zkoušení, rodina, vliv party, a jiné zájmy.

6.1.1 Strach ze zkoušení či testu

Tuto příčinu uvedlo šest z osmi dotázaných učitelů. Do této kategorie byl zahrnut i strach ze známky, který je výsledkem zkoušení či testu a je tedy jejich součástí.

„A“ strach z nějakého zkoušení pouze zmiňuje, dále se k němu však nevyjadřuje.

„B“: *Častou příčinou je strach z nějaké písemky, kdy dítě raději zůstane doma. Ve výsledku si každý žák tu písemku stejně nakonec napsat musí, ale postupně se nám začaly množit případy, kdy si děti nafotily písemku mobilem a rozesílaly ji ostatním žákům, kteří ji právě nepsali. Takže teď musíme dělat více verzí testů a to přidělová učitelům práci.*

„C“: *Možnou příčinou je také, že se chtějí vyhnout testu. Než aby se ve škole stresovali, raději neprijdou. Já raději písemky hlásím dopředu a rovnou říkám, co v nich přibližně bude, aby se na ně žáci mohli pořádně naučit. I tak se stává, že když písemku nahlásím, nemocnost se zvýší.*

„E“: *Možnou příčinou je strach z prověrek či ze zkoušení, protože se žák neučil. Nebo také strach z následků doma, kdy se dítě bojí, že dostane za špatnou známku výprask. Neuvědomuje si ale, co se bude dít doma, když rodiče zjistí, že dítě nebylo ve škole.*

„F“: *Věřím, že může být skupina žáků, která se do školy necítí. Třeba protože se bojí písemky nebo zkoušení.*

I „H“ uvádí jako jednu z možností strach z písemky či známky, dále však tyto důvody, stejně jako „A“, nerozvádí.

6.1.2 Rodina

Rodina podle dotazovaných sehrává v případech záškoláctví celou řadu rolí a rodiče různými způsoby podporují záškoláctví dětí. Rodinu jako příčinu záškoláctví uvedli dotazovaní „A“, „D“, „E“, „F“ a „G“.

„A“: Rodiče hrají velikou roli. Často totiž své děti zpětně omlouvají a kryjí jejich záškoláctví.

„D“: Příčinnou mohou být rodiče, kteří sami nemají ke škole vztah, takže děti do školy neposílají. Stává se, že je pak využívají jako levnou pracovní sílu. Měli jsme tu třeba dítě, které pomáhalo rodičům prodávat na trzích. Nebo také děti zůstávají doma, aby hlídaly mladší sourozence, to se děje velmi často. Možné také je, že se dítě ve škole z nějakého důvodu necítí dobře, začne se vymlouvat na bolení břicha, nožiček, hlavičky a rodiče to nevyhodnotí jako signál, že se něco děje, že má jejich dítě nějaké problémy a že není v pohodě.

„E“ pouze zmiňuje rodiče v souvislosti se špatnou známkou a následně očekávaným trestem. Dítě se tedy může vyhýbat škole i ze strachu z reakce rodičů. To se může stát u dětí, jejichž rodiče jsou velmi nároční a přísní.

„F“ vidí příčinu v tom, že rodiče určitým způsobem umožňují dítěti zůstat doma, protože se mu do školy zrovna nechce. Ať už jsou rodiče příliš tolerantní či se nezajímají o pravdivost důvodů, kvůli kterým chce dítě zůstat doma.

„G“: Příčinnou je hlavně rodina. Rodiče nespolupracují se školou, nejeví zájem o své dítě, nechodí na třídní schůzky, nezajímají se o vzdělání dítěte. Problematické jsou především rodiny, kde jsou neshody mezi manželi a ty, kde je výchova celkově na velice nízké úrovni. K záškoláctví tíhnou také děti, které doma nejsou příliš hlídané. Ty pak mohou sklouznout třeba k drogám a přestanou do školy chodit. Problémy jsou tedy spíše výchovné. Nedostatečná péče rodičů o své děti. Dalším problémem je, že když se záškoláctví u dítěte provalí, rodiče jej stejně kryjí.

6.1.3 Jiné zájmy

Existuje celá řada činností, které by děti dělaly raději, než aby musely jít do školy. Přesto většina dětí respektuje svoji povinnost školu navštěvovat. Najdou se však i žáci, kteří se rozhodnou věnovat se svým zájmům na úkor školní docházky. S těmito případy se setkalo celkem pět učitelů.

„A“: *Těch příčin je strašně moc a někdy jsou to příčiny, které by člověk nikdy nepředpokládal. Měla jsem třeba žáka, který byl bezproblémový a měl vyznamenání. Pak ale začal číst nějakou zajímavou knihu, a aby ji mohl dočíst, chodil do školy třeba jen na dvě hodiny denně, dokud ji nepřečetl.*

„C“: *V dnešní době jsou taky velkým problémem počítačové hry. Měla jsem ve třídě kluka, který, když dostal novou hru, nepřišel třeba týden do školy. A ostatní děti to pak na rovinu řeknou: dostal novou hru, a dokud ji nedohraje, tak nejspíš nepřijde“.*

„D“: *Objevuje se také skryté záškoláctví, které se týká hlavně dětí, jež mají nějaké nadání nebo sportují a reprezentují. Jezdí různě po závodech a zápasech a někteří pak někdy začnou využívat sport k tomu, aby se mohli škole vyhnout.*

„F“: *Dalším důvodem může být, že mě to ve škole jednoduše nebaví a mám šanci zůstat doma. Pokud jsem se setkal se záškolákem, nejčastější odpovědí na otázku, proč nepřišel do školy, bylo, že se mu nechtělo. Mohl tedy zůstat doma. U většiny dětí je i společný jmenovatel – ráno normálně odejdou do školy, ale pak nakonec zůstanou venku.*

„G“: *Teď je taková doba, kdy se čím dál častěji objevuje u dětí závislost na počítači. Některé děti raději simulují nemoc, jen aby mohly hrát doma na počítači hry a nemusely do školy. Takovou výmluvu rodiče často ani neodhalí.*

6.1.4 Vliv party

Polovina dotazovaných vytyčila jako jeden z důvodů, proč děti chodí za školu, také vliv party. Většina dětí by se sama nikdy nerozhodla vynechat vyučování. V partě ale strach z následků klesá a děti se snadněji nechají kolektivem přesvědčit.

„A“ vliv party v rozhovoru také uvádí jako jednu z příčin.

„C“: *Jako hlavní příčinu vidím partu. Žáci kolikrát mají kontakty se staršími spolužáky, a když se jeden z nich rozhodne, že do školy nepůjde, dá vědět ostatním a stáhne je s sebou. To je asi nejhorší příčina.*

„F“: *Někdy se žákům do školy nechce a raději zůstanou venku s kamarády.*

„H“: *Příčinnou může být určitě parta, kdy děti jsou raději ven s kamarády než do školy. Parta záškoláctví ovlivňuje hodně, děti se snadno nechají strhnout.*

6.1.5 Lenost

Lenost úzce souvisí s kategorií jiných zájmů. Přesto jsou ve výzkumu tyto dvě skupiny odlišeny, protože je rozdíl mezi tím, zda dám přednost jiné zajímavější činnosti nebo se mi prostě jen ráno nechce vstát z postele.

„B“: *Někdy prostě stačí, že se dítěti do školy nechce, protože doma je to lepší.*

„H“: ve své odpovědi také zmiňuje situace, kdy je dítě lenivé a do školy se mu nechce.

6.1.6 Šikana

Šikana jako jedna ze zásadních příčin možného záškoláctví, byla zmíněna pouze dvěma z dotazovaných pedagogů. Otázkou je, zda se učitelé s touto příčinou na škole příliš nesetkávají nebo se tato příčina jen velmi těžko odhaluje.

„E“: *Jednou z příčin může být šikana žáka. Jedná se o velmi nepříjemnou záležitost, ale i to může být motivem k tomu, proč dítě do školy nepřišlo.*

„F“ také uvádí možnost, kdy dítě nejde do školy proto, že se někoho bojí. Dále tuto situaci však nerozvíjí.

6.1.7 Ostatní

Mezi ostatními příčinami uvedla učitelka „H“ chování kantora, učitelka „B“ se zaměřila na situaci Romů, kteří prý mají vynechávání školní docházky v krvi. „B“ však k tomu dodává: *Měla jsem tu také romské rodiče, kteří dbali na docházku svého dítěte, jejich děti byly slušné a měly dobré známky. Romská rodina, s níž nebyl nejmenší problém.*

7. S jakými překážkami se Vy či Vaši kolegové setkáváte při řešení záškoláctví?

7.1 Největší překážkou je přístup rodičů žáků.

Téměř všichni dotazovaní se jednoznačně shodli na rodině, jako zásadní a nejčastější překážce při řešení záškoláctví. Většina z učitelů žádnou z dalších překážek už neuvedla. Pouze „E“ se rozhovořil více. Učitelka „H“ oproti tomu uvedla, že žádnou překážku při řešení dané situace nevidí a až po té, co jí byla položena otázka, zda se nevyskytují nějaké problémy s rodiči, se rozpovídala více.

„A“: Překážkou bývá především rodina dítěte. Rodiče neomlouvají dítě tak, jak by měli nebo naopak zase své dítě kryjí a omluvenku mu napíší vždy, když ji potřebuje. Měla jsem žáka, který byl ve střídavé péči rodičů, a když potřeboval omluvenku, šel za rodičem, který mu byl zrovna ochoten omluvenku napsat. Tady chyběla hlavně domluva mezi rodiči. Kolikrát se také maminky ptají, co mají s tím dítětem dělat a dožadují se odpovědi učitelů. Ale to je práce především rodičů, starat se o docházku dětí do školy.

„B“: Problém bývá s rodiči, kteří dítě kryjí. Také lékaři raději omluvenku napíší, aby měli klid. Když doktorovi volám, řekne mi narovinu, že pokud mu dítě tvrdí, že jej bolí břicho, raději ho nechá doma, přestože vyšetření nic neukazují. Lékaři se tak kryjí pro případ nějaké komplikace a bojí se dětem říct: „Jdi do školy, nic ti není“.

„C“: Myslím si, že zásadním problémem je, že rodiče dětem všechno omluví. Než aby se potýkali se sociálkou a dalšími problémy, raději omluvenku napíší. Potom někdy pomůže trest, jindy ale ne a situace se opakuje. Málokterý rodič řekne, že vynechanou hodinu neomluví.

„D“: Nejvíce se potýkám s rodiči dětí. Ti často nejsou ochotni přiznat, že se u jejich dítěte jedná o záškoláctví. Potýkáme se s tím, jak rodičům vysvětlit, že škola je povinná a žáci do ní prostě chodit musí. Také pokud dítě do školy nedorazí a rodiče jej neomluví, bývá složité rodiče vůbec shánět.

„E“: Komplikovaný je přístup rodičů. Někteří situaci řeší okamžitě s učitelem i s dítětem a snaží se, aby se situace neopakovala, jiní raději hodiny automaticky omluví. Učitelé však musí omluvenku vždy přijmout, i když vědí, že dítě bylo celou dobu venku a nebyl tedy důvod, proč by nemělo být ve škole. Samozřejmě v takovém případě hned kontaktujeme rodiče, ti se ale všelijak vymlouvají a dítě kryjí. Nemáme na ně žádnou páku.

Učitel „E“ k dalším překážkám ještě přiřazuje byrokracii a množství papírování.

„F“: Překážka je asi jediná, a to způsob, jakým se postaví zákonní zástupci dítěte k oznámení, že jejich dítě nebylo ve škole. Někteří se začnou pídít po tom, z jakého důvodu do školy nešel, jiní ale zareagují tak, že dítě začnou kryt. Potíž tedy vidím v omlouvání žáků některými zákonnými zástupci.

„G“: *Jedna z takových překážek je situace, kdy dítě nedonese omluvenku, my následně voláme domů, proč ji nemá a v tuto chvíli může rodič žáka kdykoli pokrýt. Problém je v tom, že nemáme na rodiče páku a pokud žáka omluví, my už s tím nic nenaděláme.*

„H“: *Já při řešení záškoláctví žádné překážky nevidím. Je jasně stanoveno od kolika hodin se situace hlásí výchovnému poradci, od kolika hodin je informován magistrát, následují varování a pak třeba i pokuta. Myslím si, že tento způsob je dobře nastavený. Co se týče rodin záškoláků, měla jsem případ, kdy na mě maminka křičela, že zase kvůli nám dostanou finanční postih. To bylo velmi nepříjemné a od té doby se mnou na jednání s danou maminkou chodil výchovný poradce a řešili jsme situaci společně. Ale setkala jsem se i s rodiči, kteří byli úplně opak. Třeba tatínek, který sám navrhoval, jak by bylo možné postupovat v případě záškoláctví jeho syna. Chodil dokonce na odpolední vyučovací hodiny, volal do školy, jen aby se přesvědčil, že syn do školy dorazil.*

7.2 Škola, na níž učím, žádné překážky při řešení záškoláctví neklade.

Z důvodu snahy dozvědět se, zda nějaké překážky neklade také škola, v níž učitelé učí, ať už by se jednalo o přístup vedení školy či třeba vnitřní řád, byla položena tato podotázka všem učitelům zařazeným do výzkumu. Ani jeden z učitelů však nesouhlasí s tím, že by škola či její vedení působilo komplikace při řešení zanedbávání školní docházky.

8. Jaké jsou postupy při řešení záškoláctví?

8.1 Postupy zhruba znám, v případě nejasností se obracím na výchovného poradce.

Většina učitelů dobře zná způsoby a časové mantinely, podle kterých se žáci musejí ve škole omlouvat. Stručný přehled mají učitelé i o postupech, jež jsou stanoveny pro případ, kdy jsou žákovi zapsány neomluvené hodiny. Vědí, že se v takových případech

jedná se zákonnými zástupci žáka, s výchovným poradcem, popř. i s výchovnou komisí a vedením školy či s odbory sociální péče. Kolik neomluvených hodin však vede k určitému postupu pouze tuší. Většinou se v případě, kdy se se záškoláctvím setkají, obrací na výchovného poradce, který má být v této problematice odborníkem. Učitelé, kteří zastávají či zastávali zároveň funkci výchovného poradce, samozřejmě přehled v dané problematice mají.

Učitelka „A“, která zároveň pracuje jako výchovný poradce, se v této problematice pohybuje pravidelně: *1-2 neomluvené hodiny řeší sám učitel, který může udělit kázeňský postih – poznámku, důtku třídního učitele nebo ředitele školy. Do 10 hodin následuje jednání přímo s rodiči, kdy musí být přítomni - třídní učitel, výchovný poradce, zástupce ředitele a samozřejmě rodiče žáka. Pokud počet neomluvených hodin přesáhne 10, svolává se již výchovná komise, kde je navíc přítomen zástupce unie rodičů a zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Nad 25 hodin již situaci řeší odbor sociální péče, který s rodiči dále pracuje podle svého. Většinou dochází k udělení peněžité pokuty, a protože jsou obvykle záškoláci ze sociálně slabších rodin, většinou tento postih pomůže. Pokud u některého žáka existuje předpoklad, že chodí za školu, vždy je po něm, v případě že chybí, vyžadována omluvenka od lékaře. Většinou se jedná o žáky, se kterými již jednala výchovná komise.*

„B“: *Rodič vždy musí zavolat, že je dítě nemocné. Když pak žák přijde do školy, ví, že musí mít omluvenku. Samozřejmě se může stát, že zapomene. Do 10 neomluvených hodin hlásíme záškoláctví ve škole a řeší jej výchovná komise. Nad 10 hodin už musí být přítomna sociálka. Máme různé papíry s jednotlivými postupy.*

„C“ se k dané otázce vyjadřuje jen krátce: *Nejdříve se jedná s rodiči záškoláka, po přesáhnutí určitého počtu neomluvených hodin už se svolává výchovná komise, dále se spolupracuje s rodiči, ale také se sociálkou. Hodně záleží na reakci rodičů.*

„D“: *Pokud je žák podezříván ze záškoláctví, jsou pozváni jeho zákonní zástupci do školy. Zde se s nimi sepíše protokol, ve kterém jsou upozorněni, že se při opakované a dlouhotrvající neomluvené absenci žáka mohou dostat do problémů a kde jsou informováni o následné povinnosti školy uvědomit sociální odbor. Pokud se problémy*

s docházkou dále opakují, jsou seznáni rodiče, výchovný poradce a sociálka a situace se řeší dál.

„E“: Nejprve se informují vedení školy a rodiče záškoláka, následně se zjišťuje, kde žák v danou dobu byl. Rodiče samozřejmě dostávají možnost vše nějakým způsobem vysvětlit, popř. se píše rovnou neomluvená hodina. Pokud se situace stupňuje a neomluvené hodiny stále narůstají, začíná se situace řešit s výchovnou komisí, popř. až s odborem sociální péče.

„F“: Pokud se přijde na to, že žák nemá omluvenku a asi jí ani mít nebude nebo že si ji napsal sám, což se stává také často, komunikujeme nejprve se žákem a následně se zákonnými zástupci žáka. Ti jsou pozváni do školy na jednání, kde se situace dále řeší podle počtu neomluvených hodin. Nechci si vymýšlet, ale myslím si, že do 10 možná 15 hodin řeší záškoláctví učitel a škola jako interní záležitost. Nad 15 hodin už musí být na jednání přítomen zástupce magistrátu města.

„G“: Pokud mi někdo nepřinese omluvenku v řádném termínu, napojím se na rodiče a pak bych to okamžitě řešila s výchovným poradcem, protože ten pak eviduje počet zameškaných hodin a podle nich postupuje dále. Jako škola pak máme ohlašovací povinnost vůči odboru sociální péče, kdy musíme hlásit jakýkoli závažný případ. Já s výchovným poradcem řeším i případy, kdy se jedná o pouze jedinou neomluvenou hodinu.

Co se týče počtů neomluvených hodin, tady myslím, že do deseti hodin se jedná s rodiči, ale asi ještě bez sociálního pracovníka. Pokud se objeví těch hodin více, začíná se spolupracovat s odborem sociální péče a pak hrozí rodičům i pokuta za to, že neposílají děti do školy.

„H“: Chybí-li dítě dva dny a rodiče jej stále neomluvili, voláme rodičům domů a zjišťujeme, zda je dítě nemocné. Pokud zjistíme, že je žák za školou, píše se mu neomluvené hodiny. Potom už záleží hlavně na reakci rodičů. Jedná-li se pouze o pár neomluvených hodin, jsou do školy pozváni rodiče záškoláka, aby věděli, jaké jsou další postupy – třídní důtka, ředitelská důtka, apod. Pokud jde již o více hodin, vyplňují se papíry, které jsou posílány na magistrát. Myslím, že na magistrát se musí hlásit

záškoláctví od 10 neomluvených hodin a pak znovu od 15 hodin. Dále rodiče jednají už s magistrátem.

9. Máte svůj vlastní osvědčený způsob, jak pracovat se záškoláky (něco, co na ně platí)?

9.1 Důležitá je důslednost a individuální přístup.

Jednotný způsob, jak přistupovat k záškolákům, bychom těžko hledali. Každý žák je jiný, na každého funguje odlišný přístup. Učitelé se však shodují, že základem předcházení záškoláctví je především důslednost pedagogů.

Jednotný způsob nenalezla ani dotazovaná „A“, která tvrdí: *Každý žák je jiný, s každým je třeba jednat individuálně. Nejdůležitější je žáky co nejlépe znát a pak teprve mohu přemýšlet, jak na ně. Velmi důležitý je ale také vztah rodiče a třídního učitele.*

Učitelka „B“ klade důraz právě na důslednost: *Žákům je třeba stále šlapat na paty. Jak jednou povolíte, budou to na vás zkoušet pořád. Takže nepolevovat v omlouvání, shánět žáky, kteří nejsou ve škole, volat rodičům. A když ani to nepomůže, tak pak spolupráce se sociálkou.*

„C“ vidí jedinou možnost také v důsledné kontrole: *Jedinou možností je trojitá kontrola – žákovská knížka, omluvenka a telefonický kontakt s rodiči.*

Učitelka „D“ důslednost považuje za základ: *Žákům je třeba šlapat na paty, musí vědět, že nemohou jen tak bez omluvy zůstat doma a nedat o sobě vědět. Upozornit je třeba ale také rodiče dětí. Od žáků nemůžeme čekat, že budou, bůh ví jak, zodpovědní. Takže zaměřit se hlavně na rodiče a na dobré vztahy s nimi.*

„E“ se setkal se záškoláctví pouze v rozsahu maximálně pěti hodin a situaci tedy vždy řešil domluvou žákovi a komunikací s rodiči. Nikdy se mu nestalo, že by se pak situace znovu opakovala. Říká: *Většinou se záškoláci stavěli do pozice – je mi to jedno. Ale víckrát už za školu nakonec nešli. Důležité je nejprve informovat rodiče, ti musí vědět o*

situaci jako první. A potom společně řešit, kde dítě bylo a co s tím do budoucna uděláme.

„F“ vlastní osvědčený způsob práce se záškoláky neuvádí a tvrdí: *Všichni žáci jsou seznámeni se školním řádem. Ti, kteří omluvenku nemají, ty my stejně nijak nedonutíme. Nemám teď ale na mysli případy, kdy žák na omluvenku pouze zapomněl.*

„G“: *Vlastní způsob nemám. Nevím, jak bych mohla motivovat žáka, aby chodil do školy. Myslím, že to by měli udělat rodiče. Učitel nemůže žáka z domova do školy dovést, to je úkol právě rodičů.*

Učitelka „H“ klade důraz na spolupráci s rodinou: *Důležité je vše domluvat s rodinou žáka. Rodiče musí na své dítě dohlédnout, jinak to asi fakt nefunguje. I když rodiče dětem domluví, záleží také na tom, jak je to doma. Hlavní je tedy pracovat s rodinou, vysvětlit, že nikdo nechce, aby byla poškozena, protože většinou situaci odnesou špatně právě rodiče. Dítěti hrozí spíše kázeňské postihy nebo návštěvy pedagogicko-psychologické poradny. Stává se však, že kolikrát rodiče ani nedorazí na smluvenou schůzku a ani se neomluví.*

10. Řešila byste/ řešíte záškoláctví jiným způsobem, než předpisují stanovené postupy (šla byste proti těmto postupům)? Odůvodněte.

10.1 Postupy pro řešení záškoláctví jsou stanovené dobře, jejich porušení by mohlo dostat učitele do problému.

Učitelé si pochvalují systémové změny, které v oblasti problematiky záškoláctví, proběhly v několika posledních letech. Potvrzují, že možné finanční pokuty a popotahování s odbory sociální péče na rodiče záškoláků obvykle platí a nevidí tedy důvod, proč by měli sami výrazněji zasahovat a porušovat stanovené postupy řešení záškoláctví.

„A“ k položené otázce říká: *Jiným způsobem řešit záškoláctví ani nejde. Takhle se mi to zdá dobré, postupy jsou osvědčené a většinou fungují.*

„B“ tvrdí, že by stanovené postupy neporušila a dodává: *Kolikrát se záškoláctví vyřeší již po první schůzce s rodiči. Pokud ne, je nutné situaci řešit jinak. Měli jsme tu dokonce případ, kdy až soud rozhodl, že matka zanedbává péči o dítě a jeho školní docházku. Matce byla uložena pokuta. A ty pokuty pomáhají.*

Učitelka „C“, které zbývá rok a půl k odchodu do důchodu, by postupy neporušila už jen proto, aby se nedostala na poslední chvíli do problémů. Dále však vysvětluje: *Já si ale myslím, že takto nastavené postupy jsou rozumné. Je třeba je vždy probrat s rodiči a pak se teprve uvidí, jak rodiče zareagují. Jsem s rodiči domluvená, že pokud by se jednalo o zameškání více hodin, budou mít děti potvrzení od lékaře. Dobré je také domluvit se přímo s lékařem, pokud rodiče tvrdí, že jim omluvenky psát nechce. Někteří rodiče se totiž jen vymlouvají.*

„D“: *Asi bych stanovené postupy neporušila. Spíš bych apelovala na důslednost orgánů města. Jsou totiž rodiny, u kterých trvá déle, než se rodiče přinutí k tomu, aby se chovali zodpovědně. Někdy je třeba rodičům uložit i pokutu. Stává se ale, že je sociálně slabým rodinám pokuta na základě žádosti odpuštěna, z důvodu nedostatku financí. Situace se pak často stejně opakuje znovu. Tak si myslím, že po domluvě má následovat bič a město by tedy mělo pokuty důsledně vymáhat. Postih by měl být pro rodinu bolestivý, protože jinak nefunguje.*

„E“: *Proti stanoveným postupům bych nešel. To, že dané postupy dodržujeme, je pro nás krytím z druhé strany. Kdybychom je porušili a něco se stalo, mohl by to být pěkný průšvih.*

„F“: *Proti postupům bych asi nešel. Takhle, jak je to nastavený, bych to nechal. Samozřejmě existují určité výjimky, kdy žák, který poctivě chodí do školy a nosí včas omluvenky, jednou zapomene. Žákům, o nichž vím, že chyběli z důvodu nemoci a nemají omluvenku v žákovské knížce, jsem ochoten dát den, dva navíc. Ale jinak mi tento systém vyhovuje. Rodiče i žáci vědí, jakým způsobem mají omlouvat, takže bych to tak nechal.*

„G“ je přísným zastáncem dodržování pravidel: *Proti stanoveným postupům bych určitě nešla. Jsem zastáncem pravidel a dělám vše podle postupů. Já bych postup při záškoláctví určitě řešila s výchovným poradcem školy. Učitel vlastně jen shromažďuje základní informace, ale dál případ musí řešit odborníci.*

„H“: *Předeepsané postupy bych asi neobešla, jsou prostě dané. Nemůžu to ale říct jistě, ještě jsem v takové situaci, kdy by to bylo třeba, nebyla. Ale asi bych se bála, aby se pak dítěti někde něco nestalo. V těchto případech bych byla hodně opatrná, protože nikdy nevíme, kde dítě právě je nebo co dělalo, když nebylo ve škole. Mohlo by se něco přihodit a to by byl obrovský průšvih.*

11. Jak se stavíte ke zpětnému omlouvání žáků rodiči?

11.1 Pokud je situace ojedinělá, jsem ochotna/ochoten na omluvenku počkat o pár dní déle.

Dotazovaní se vesměs staví k opožděnému omlouvání žáků negativně, přesto si uvědomují, že u některých žáků se jedná pouze o výjimku, kdy rodiče opravdu zapoměli omluvenku napsat. V takovém případě pak nevidí problém počkat den, dva déle, popř. se s rodiči domluvit telefonicky.

„A“: *Opožděné omlouvání nemám ráda a ani jej obvykle neumožňuji. Záleží, o jakého se jedná žáka. Dříve bylo nutné mít omluvenky v žákovských knížkách a stávalo se, že je děti zapomínaly donést. Proto jsem jim stanovila termín do jednoho týdne. Dnes už ale máme elektronické třídnice a s nimi omlouvání funguje výborně.*

„B“: *Zpětné omluvenky netoleruji. I když! Pokud víte, že dítě chodí do školy pravidelně a bývá řádně omluveno, vím tedy, že se jedná o výjimku, tak přehlédnu malé zdržení. Ale jak se to opakuje, začínám jančit.*

„C“: *Pokud se mi rodiče neozvou ani první, ani druhý den, tak jim zavolám. Upozorňuji je na to, že už mají dost velké dítě, aby jim mohlo připomenout, že musí dát do školy vědět, když je žák nemocen. Ale nečekám na omluvenku a volám.*

„D“: *No, s některými rodiči je prostě problém. Na některé se dovoláte ihned a omluví se, že omluvenku pouze zapoměli napsat, abych se nezlobila. U těchto případů se jedná většinou o jednorázovou výjimku a v tom případě přivřu oči. Jsou ale také rodiče, které*

nedohoníte ani telefonicky a nakonec je musíte kontaktovat písemně. Těch naštěstí není mnoho.

Učitel „E“ se staví ke zpětnému omlouvání žáků negativně a chce mít všechny omluvenky včas. Více se k otázce nevyjadřuje.

Ani dotazovaný „F“ nevidí zpětné omlouvání rád: *Ke zpětnému omlouvání se samozřejmě stavím negativně a snažím se jej eliminovat. Vím, že se může stát, že žák zapomene nebo se objeví nějaká komplikace. Pokud vím, že žák má jinak řádnou docházku, řeším situaci jako třídní učitel a dám nějaký čas navíc. Jinak ale raději volám zákonným zástupcům a snažím se s nimi nějakým způsobem domluvit. To abych si byl jistý, že došlo pouze k nedopatření. Jiné je to u žáka, který chybí často, omluvenky zapomíná pravidelně a u nějž v podstatě nejsem schopen omluvenku ověřit. V takovém případě bych určitě dodržoval daný postup.*

Příliš nakloněná pozdnímu omlouvání není ani učitelka „G“: *Nemám ráda opožděné omluvenky. Je třeba děti od začátku učit pravidlům školního řádu. Musí vědět, že mají omluvenku donést ihned po příchodu do školy. Pokud vědí dopředu, že budou chybět, měly by to také předem nahlásit. Pokud je dítě nemocné, trvám na tom, aby jej rodiče do tří dnů omluvili. Samozřejmě se může stát, že některá z maminek zavolat zapomene. Potom zvednu telefon já a domluví se s ní. Je to lepší, než abychom pak zjistili, že dítě není ve škole a rodiče o tom nevědí. Pokud omluvenku nepřinese dítě po návratu do školy, jednám stejně.*

„H“ určité výjimky v omlouvání dělá: *Protože mám svoji třídu pouze v pátek, tedy jednou za týden, musely by mě děti s omluvenkami vyhledávat. Proto žákům, kteří přicházejí zpět do školy na začátku týdne, dávám na přinesení omluvenky pět dní – do pátku, kdy se spolu setkáme. Ale potom tedy ty omluvenky opravdu vyžadují. A většinou tento systém funguje. Když už ji někdo nedonese, volám rodičům, protože někdy se může stát, že opravdu jen zapomněli. Než tedy dám neomluvenou hodinu, vždy hovořím nejprve s rodiči.*

12. Pomohlo by učitelům dát více pravomocí k řešení záškoláctví? Jaké pravomoci by to měly být?

12.1 Učitelé mají dostatek pravomocí v případech řešení záškoláctví.

Téměř všichni učitelé zapojení do výzkumu si myslí, že pravomocí mají dostatek. Pouze učitel „E“ navrhuje inspiraci v zahraničí.

„A“ uvádí: *Myslím, že učitelé mají dostatek pravomocí, škola i ředitelé jim vycházejí vstříc a učitele podporují.*

„B“ souhlasí: *Já myslím, že užívám pravomoci, které mám a tak to funguje. A když je potřeba, snažím se dělat vše, aby žák do školy chodil. Přemýšlím nad řešením.*

„C“ se vyjadřuje obecně k pravomocím školy i učitelů: *Myslím, že škola jako taková má pravomocí dost. Více pravomocí by měla mít spíše sociálka, aby mohla jednat, když nezabere ani domluva učitele ani domluva výchovného poradce.*

„D“ také nemyslí, že by jí chyběli nějaké zásadní pravomoci pro jednání se záškoláky, přesto dodává: *Bylo by dobré, aby byli ve školství terénní pracovníci, kteří by v případě, že jim bude oznámeno, že dítě není ve škole, ihned vyrazili a zajímali se, co s žákem je a zda je opravdu např. doma nemocen.*

Dotazovaný „E“ zmínil možnosti, které fungují v zahraničí: *V zahraničí existují určité modely, které nesouvisí pouze se záškoláctvím, ale i s prospěchem žáka ve škole. Jen nevím, jestli by u nás byly použitelné. Jedním z nich je vůbec změna přijímání žáků na střední školy. U nás se dnes příliš neřeší dvojka či trojka z chování. Žáci se na střední školy dostanou i s nimi. V zahraničí, např. v Anglii, situace funguje tak, že škola má možnost žáka se špatnou známkou z chování nepřijmout. Žáci pak musejí kolikrát hledat střední školy i v místech mimo své bydliště. Může se stát, že jsou nuceni denně dojíždět i tři čtvrtě hodiny. A to komplikuje situaci nejen jim, ale také rodičům.*

Učitele „F“ již nenapadá, jaká jiná pravomoc by mu mohla v eliminaci záškoláctví pomoci: *Jakou pravomoc já bych ještě mohl mít, abych situaci nějakým způsobem*

efektivněji řešil? Já vím, že záškoláctví můžu řešit kázeňsky a upřímně nevím, jak dál bych se měl ještě angažovat. Mě dané pravomoci přijdou dostačující.

„G“: Já myslím, že by další pravomoci učitelům nepomohly. Naopak. Podle mě, na rodiče platí hlavně, když vědí, že nad nimi stojí vyšší moc, jako třeba pan ředitel, výchovný poradce a hlavně sociálka. Slovo sociálka hodně funguje. Učitel je pro rodiče to nejmenší zlo.

„H“ si myslí, že pravomocí, které jsou dány učitelům, už je zbytečně dost: Já už bych další pravomoci na učitele nekladla. Máme toho tolik, že více řešíme různé věci okolo, než abychom učili. Takže já bych nechala další pravomoci na ostatních orgánech. Naopak raději bych u sebe měla asistenta, který by některé třídnické záležitosti řešil za mě.

5.6 Výzkumná zpráva

V posledních několika letech se o problematice záškoláctví hovoří stále častěji a postupně se objevují nové způsoby a postupy, jež se snaží co nejvíce omezit vynechávání školní docházky. Zákony stanovují následky neomluvených hodin, učitelé jsou seznamováni s postupy řešení zanedbávání školní docházky a na školách jsou pro účely práce se záškoláky zaměstnáváni výchovní poradci. Na pedagogy jsou kladeny velké nároky. Nejen, že musí postupovat v rámci zákonných předpisů, navíc se musí umět přizpůsobit individuálním situacím, odhadnout potřeby a problémy svých žáků a především naučit se citlivě jednat s rodinami dětí, v našem případě s rodiči či zákonnými zástupci záškoláků.

Rozhovory byly vedeny s osmi pedagogy na čtyřech základních školách. Vybráni byli učitelé, kteří již učili alespoň pět let a kteří se zároveň při své praxi setkali se záškoláctvím. Výzkumu se zúčastnili jednak ti, kteří řešili záškoláctví pouze v rámci několika málo neomluvených hodin a situaci tedy řešili pouze se zákonnými zástupci žáka, ale také ti, kteří byli na základě předpisů nuceni spolupracovat s orgány sociální

péče a kteří se tedy ocitli v situaci, kdy žák překročil 10 neomluvených hodin. Poznatky z rozhovorů je možné shrnout do těchto závěrů:

1. Školení učitelů zaměřené na problematiku záškoláctví.

Školení zaměřené na problematiku záškoláctví absolvovali pouze učitelé, kteří navíc zastávají nebo v minulosti zastávali funkci výchovného poradce. Z vybraných dotazovaných tímto školením, které probíhalo v rámci školení výchovných poradců, prošli pouze dva učitelé. Ti shodně uvedli, že se dozvěděli především informace ohledně toho, jak v případě záškoláctví postupovat, v jakém případě řeší situaci sám učitel a kdy už je nutná spolupráce s dalšími orgány.

První z učitelek se školením příliš spokojená nebyla, neboť jí chyběli návrhy praktických možností. Druhá z učitelek však tvrdí, že ji školení pro její praxi rozhodně pomohlo.

Ostatní dotazovaní se shodli, že žádným školením o záškoláctví neprošli. Dva z učitelů uvádějí, že informace ohledně postupů v případě záškoláctví, získávají na pravidelných pedagogických poradách. Ostatní učitelé se v případě potřeby obracejí na školního výchovného poradce, který se v dané problematice orientuje.

Co se týče informací získaných v průběhu studií na pedagogických fakultách, učitelé si nevzpomínají. O termínu záškoláctví všichni slyšeli, avšak jak se zachovat v případě, že se s ním setkají v praxi, se ve škole nedozvěděli nebo jim tyto informace neutkvěly.

2. Zájem o školení zaměřené na záškoláctví.

Zájem o školení neprojevili pouze dvě z dotazovaných. Jedna z důvodů dlouholeté praxe, kdy tvrdí, že už není, co by ji mohli naučit. Druhá již školení o záškoláctví absolvovala a nemyslí si tedy, že by měla na takovém školení získat nějaké nové informace.

Zbývajících šest pedagogů by však školení uvítalo. Všichni mají ale stejný požadavek, aby školení bylo více praktické. Čtyři z učitelů by se rádi zaměřili na

komunikaci s rodiči – jak zákonné zástupce přesvědčit, aby žáky řádně omlouvali a spolupracovali se školou. Tři projevíli zájem také o možnosti předcházení záškoláctví. Jeden z pedagogů by byl rád vzdělán i v oblasti postupů v případě záškoláctví.

3. Preventivní programy na základních školách.

V rámci preventivních programů učitelé uváděli kontrolu školní docházky žáků, nutnost omluvení žáka do dvou dnů po té, co nepřišel do školy a následné písemné omluvení ihned po návratu. Tento způsob prevence zmínilo všech osm dotazovaných pedagogů. Všichni zdůrazňují, že s povinností omlouvání a jeho pravidly jsou seznamováni rodiče i žáci na začátku každého nového školního roku. Někteří doplňují, že tato pravidla jsou zároveň uvedena v žákovské knížce každého žáka.

Tři z učitelů ke svým povinnostem dodávají, že pokud rodiče do osmačtyřiceti hodin žáka neomluví, musejí rodinu kontaktovat a ujistit se, že rodiče vědí, kde se jejich dítě nachází.

Dva učitelé se zmiňují o prevenci zaměřenou přímo na žáky prostřednictvím vzdělávacích besed. Uvádějí však, že takových besed není mnoho a záškoláctví bývá pouze jejich okrajovou součástí.

Jeden z učitelů si velice chválí elektronickou třídní knihu, která podle něj v rámci prevence působí efektivně. Rodiče mají o svých dětech okamžitý aktuální přehled a omlouvání žáků zde funguje také výborně.

Jako další možnost prevence uvádí jeden dotazovaný kontrolu žáků učiteli v okolí školy, a to zejména v případě, všimnou-li se pedagogové při svém příchodu do zaměstnání, že se venku potulují děti, které by nejspíš měly být ve škole. V tomto případě se má pedagog vždy zajímat, zda dítě nevynechává právě probíhající vyučovací hodinu.

Další z učitelů přenáší povinnost prevence a zajišťování školní docházky na rodiče žáků.

4. Vlastní nápady k prevenci záškoláctví.

S tím, že k prevenci záškoláctví by měli přispívat především rodiče žáků, souhlasí sedm učitelů. Poslední z dotazovaných se k této otázce vůbec nevyjádřila. Učitelé dobře vědí, že největší vliv na docházku žáka mají jeho zákonní zástupci a proto zdůrazňují potřebu zaměřit se přímo na ně. Za základ je mezi učiteli považován především dobrý vztah mezi učitelem a rodiči žáka, na kterém je třeba pracovat hned od počátku. Cílem však nemá být pouze pravidelná a rozumná komunikace s rodiči, ale také snaha vzbudit u rodičů kladný vztah ke škole a vzdělávání jako takovému.

Zajímavější motivaci rodičů, nejen formou sankcí, ale i pomocí různých odměn, udávají jako možnost dva učitelé. Další dva dotazovaní pak kladou důraz hlavně na poznání žáků ve své třídě. Pokud své žáky učitel lépe pozná, snadněji odhalí, objeví-li se problém.

Se zajímavějšími nápady přišel další dotazovaný. Ten vidí perspektivu ve stále se vyvíjející technice. Neopomněl uvést jako jednu z možností elektronickou třídnici, která na škole, v níž učí, není ještě využívána. Možnosti vidí i ve speciálně upravených čípech, které by monitorovaly žákův příchod a odchod ze školy. Při zjištění, že žák do školy nedorazil, by okamžitě byli informováni rodiče dítěte, a to například pomocí sms zprávy.

Poslední učitelka navrhuje v rámci prevence speciální besedy upravené na problematiku záškoláctví, popř. speciální výchovné programy nabízené dětem základních škol. Jak by takové programy měly vypadat, však neuvádí.

5. Přispívání školy a učitelů k záškoláctví.

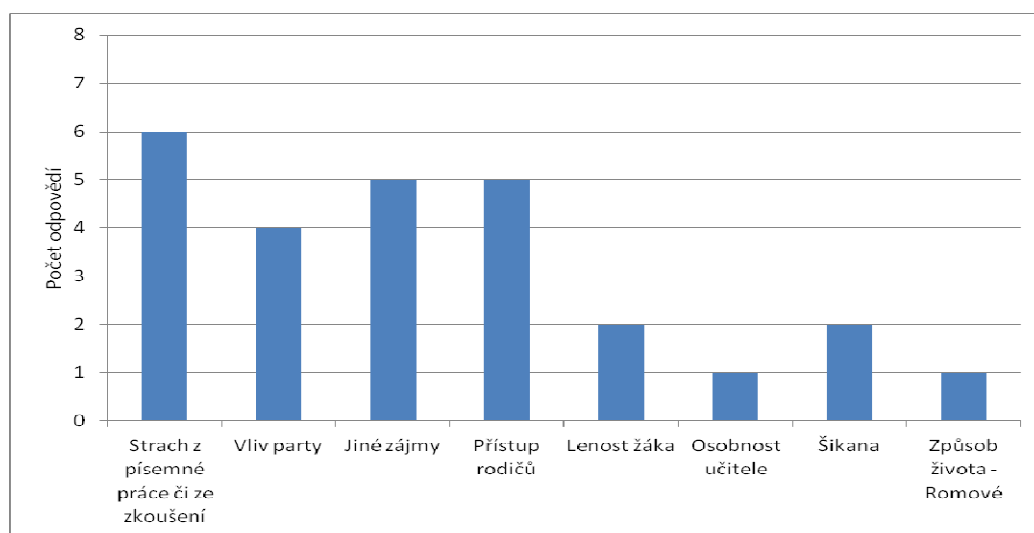
Tvrzení, že by škola či učitelé jakýmkoli způsobem přispívali k záškoláctví dětí na základních školách, zcela odmítají čtyři učitelé. Svůj přístup i přístup kolegů považují za přiměřený a důsledný.

Zbylí čtyři dotazovaní připouštějí, že by učitelé mohli svým způsobem k záškoláctví dětí přispět, avšak pouze v ojedinělých případech. Odlišují také způsob, jakým pedagog může vynechávání školní docházky podpořit. Dva

učitelé vidí možnou příčinu v lenosti a nedůslednosti učitele, který je k neomluveným absencím příliš benevolentní či nevšímavý. Druzí dva dotazovaní uvádějí, že na vině může být i příliš přísně vystupující učitel, z něhož mohou mít žáci obavy.

6. Příčiny záškoláctví.

Možných příčin záškoláctví uvedli dotazovaní učitelé celou řadu. Na nejvyšších příčkách se ocitly: vliv party, strach z písemné práce či ze zkoušení nebo například jiné zájmy a přístup rodičů. Pro lepší orientaci přikládám graficky znázorněný přehled příčin záškoláctví:

Obrázek 1 -Příčiny záškoláctví

Mezi jinými zájmy učitelé uvedli např. právě rozečtenou knihu, do níž se žák začel a již dal přednost před výukou, sporty či PC hry. Jedním z důvodů, který byl zařazen mezi tuto kategorii, bylo, že se dítěti prostě nechce a zároveň může zůstat doma, kde se může věnovat činnostem, které ho baví víc než učení.

7. Překážky při řešení záškoláctví.

Téměř všichni dotazovaní se shodli na zásadní překážce, s níž jsou nuceni bojovat při řešení záškoláctví. Touto překážkou jsou rodiče žáka a uvádí ji sedm z osmi učitelů. Čtyři z dotazovaných tvrdí, že rodiče své děti často kryjí, jen aby se sami nedostali do komplikované situace a nemuseli řešit problémy spojené s vynecháváním školní docházky. Ostatní uvádějí i další důvody, zahrnující nepravidelnou komunikaci s pedagogy, pozdní omlouvání žáků, přílišnou benevolenci rodičů i situace, kdy rodič sám sobě nepřizná, že jeho dítě může být záškolákem.

Pouze jediná z učitelek při řešení záškoláctví žádnou překážku nevidí a tvrdí, že jsou přesně daná pravidla a postupy, s nimiž se musejí smířit jednak učitelé, jednak rodiče záškoláka.

Co se týče názoru na to, zda jsou nějaké překážky kladeny ze strany školy či např. legislativy, odpovědi jsou jednoznačné. Ani jeden učitel se s takovou překážkou doposud nesešel.

8. Postupy při řešení záškoláctví.

Se způsoby, jak řešit záškoláctví, by měli být v rámci pedagogických rad seznamováni všichni třídní učitelé. Z odpovědí vyplývá, že určité povědomí o jednotlivých krocích učitelé mají. Vědí, že žáci musí být do dvou dnů své nepřítomnosti ve škole omluveni a následně po příchodu musejí přinést písemnou omluvenku. Menší přehled měli učitelé v oblasti počtů neomluvených hodin a jejich následcích. Šest z dotazovaných pouze tušilo, do kolika hodin pracuje se záškoláky a jejich rodinami pouze třídní učitel a kdy už je nutné přizvat k jednání výchovnou komisi či dokonce odbor sociálně právní ochrany dětí. Ve svých odpovědích tedy každý z pedagogů udával odlišné údaje, u kterých si přesto žádný z nich nebyl zcela jist. Z odpovědí šesti třídních učitelů dále vyplynulo, že v případě, že se setkájí se záškoláctvím a jsou nuceni situaci řešit, obrací se na výchovného poradce, který jim s dalším postupem poradí.

Zbývající dva pedagogové mají zkušenosti s prací výchovného poradce a jejich přehled v oblasti postupů při řešení záškoláctví je tedy větší. Učitelka, která funkci výchovného poradce zastávala již před pěti lety, se v postupech řešení orientuje lépe než předchozích šest pedagogů. Nejlépe je však s danou problematikou seznámena učitelka, která funkci výchovného poradce zastává aktuálně. S přesnými postupy je schopna seznámit každého bez zaváhání.

9. Osvědčené způsoby práce se záškoláky.

Vybrat vhodné metody, jak efektivně působit na záškoláka, není vůbec jednoduché. Učitelé žádné speciální možnosti neuváděli, zdůrazňovali opět především důslednost a dobrý vztah mezi učitelem a rodiči žáka.

Čtyři dotazovaní považují dobrý vztah mezi učitelem a rodinou žáka za základ správného fungování dítěte ve škole. V souvislosti se záškoláctvím tak uvádějí, že je třeba rodiče neustále informovat, jednat s nimi, připomínat omluvenky. Teprve když jsou i rodiče ochotni spolupracovat s pedagogem, je řešení jakéhokoli problému snadnější.

Tři z pedagogů vidí základ boje proti záškoláctví v důslednosti učitelů, kteří musí žákům neustále šlapat na paty, nutit je včasné se omlouvat, popř. ihned zkontaktovat rodiče, zjišťovat, kde se žáci nachází a hlavně nepolevovat.

Další z učitelů tvrdí, že každý žák je jedinečný a potřebuje individuální přístup. Proto je důležité své žáky dobře znát. Poznatky o dětech nám mohou pomoci zvolit vhodný způsob řešení.

Dva z učitelů vlastní způsob práce se záškoláky neuvádí. Jeden tvrdí, že existuje školní řád, jímž se musí žáci a rodiče řídit a víc s danou situací není učitel schopen udělat. Druhý odpovědnost za školní docházku dítěte přenechává na rodičích žáka.

10. Postup proti stanoveným předpisům.

Učitelé se jednoznačně shodli, že by dané předpisy neporušili. Čtyři z pedagogů si myslí, že takto stanovené postupy jsou vyhovující a zároveň fungují. Tři učitelé uvádějí i další důvod, jímž je možnost dostat se do problémů. Pokud by se žákům, kteří byli za školou, něco stalo a učitel by nepostupoval podle přísně stanovených postupů, mohl by se potýkat se zákonem.

Zbývají dva dotazovaní by také předpisy neporušili. Jedna z učitelek proto, že je přísným zastáncem pravidel, druhá je s nastaveným pravidly spokojená, jen by apelovala na důslednost orgánů města, které by měly trvat na sankcích udělených rodinám záškoláků.

11. Zpětné omlouvání žáků.

Povinnost omlouvání žáků stanovuje školní řád, který navíc upravuje jeho přesné podmínky. Všichni dotazovaní učitelé vyžadují od svých žáků řádné omluvení nepřítomnosti. Přesto čtyři z pedagogů dodávají, že se může snadno stát, že žák omluvenku zapomene donést. Potom situaci hodnotí podle předchozích zkušeností s daným žákem. Je-li zapomenutí omluvenky výjimkou, žák není problematický a pravidelně do školy chodí, jsou ochotni přimhouřit oko a dát možnost omluvenku přinést i po termínu.

Čtyři učitelé uvádějí, že nejprve kontaktují rodiče, aby se ujistili, zda byl žák opravdu za školou nebo rodiče pouze zapomněli omluvenku napsat. Teprve po té, co jsou rodiče upozorněni na situaci a zjistí-li se u žáka záškoláctví nebo pokud omluvenka ani po telefonátu stále není donesena, udělí neomluvenou hodinu.

Poslední z učitelů tvrdí, že pozdní omlouvání žáků netoleruje a více se k otázce nevyjadřuje.

12. Pravomoci k řešení záškoláctví.

Zda existují pravomoci, které by učitelům mohly pomoci při řešení záškoláctví a jimiž doposud nedisponují, měla pomoci zjistit poslední otázka. Ani jeden

z učitelů však žádnou z nových pravomocí nepožaduje. Naopak. Sedm učitelů tvrdí, že pravomocí mají dostatek, dva dokonce udávají, že jejich rozšíření by bylo spíše ke škodě. Jedna z dotazovaných si myslí, že rodiny již z učitelů velké obavy nemají a je tedy lepší, když může zasáhnout orgán s vyšší mocí. Druhá učitelka je celou řadou pravomocí a různých povinností týkajících se řešení problémů ve třídě natolik vytížená, že ji nezbyvá příliš času na samotné učení.

Další dvě učitelky by pravomoci nepřidali pedagogům, ale rozdělili by je mezi další instituce. První z učitelek by rozšířila možnosti odboru sociální péče tak, aby mohl výrazněji zasáhnout do případů, kde se záškoláctví vyskytuje. Druhá by přijala pro oblast školství terénní pracovníky, kteří by ihned kontrolovali, zda je dítě opravdu nemocné.

Pouze jeden učitel by novou pravomoc uvítal. Rád by více ovlivnil přijímání žáků na střední školy. Tvrdí, že v současné době se děti dostanou téměř vždy na školu, kterou si vybrali, bez ohledu na známky z chování. Pokud by se toto povedlo změnit, možná by se změnil i přístup studentů na druhých stupních základních škol. Jako vzor uvádí školy v zahraničí.

Na základě analýzy předchozích závěrů, byly popsány skutečnosti, které vypovídají o celkové orientaci učitelů v oblasti problematiky záškoláctví a které zároveň odhalují více informací o jevech, které záškoláctví provázejí. Z výzkumu vyplývá řada zajímavých informací, které jsou rozčleněny do několika okruhů:

1. Učitelé a jejich informovanost v problematice záškoláctví

Na základě získaných údajů je možné hodnotit vědomosti třídních učitelů o záškoláctví jako nedostačující. Nehodnotím však znalost termínu. Každý z pedagogů se se záškoláctvím již setkal a ví tedy, co daný pojem znamená. Problémem je spíše praktická stránka věci. Učitelé nevědí, jakým způsobem by mohli sami předcházet tomuto jevu, jak efektivně působit na rodiče a zajistit si tak dostatečnou spolupráci s nimi, uceleným přehledem nedisponují ani v legislativě a v jednotlivých postupech při řešení záškoláctví. Bohužel

k praktickým radám a informacím se bez vlastní iniciativy téměř nedostanou. Před školením v oblasti záškoláctví dostávají přednost školení jiná, zaměřená na šikanu či třeba na drogovou závislost. Nezdá se tedy, že by ve školách bylo vynechávání školní docházky natolik aktuální, aby pro tuto oblast byli vzdělávání třídní učitelé. Učitelé jsou o podrobných postupech informováni jen zhruba, v rámci pedagogických rad a v případě potřeby mají možnost obrátit se na výchovného poradce, který se na práci se záškoláky specializuje. Mnoho praktických informací si začínající učitelé nepřinášejí ani z pedagogických fakult a tak jim nezbyvá nic jiného, než získávat vlastní zkušenosti, popř. se v oblasti záškoláctví vzdělávat samostatně. Z odpovědí učitelů jednoznačně vyplývá, že zájem o informace využitelné v praxi, by rozhodně byl.

2. Preventivní programy

Ne každý z dotazovaných pedagogů uvedl všechny fungující preventivní programy na dané škole, přesto tyto programy na základních školách zavedeny jsou. Jejich součástí jsou jasně stanovená pravidla omlouvání chybějících žáků, povinnost vedení zápisů o pravidelné školní docházce žáka a také okamžité spojení se zákonnými zástupci dítěte v případě, že žák do školy nepřišel a nebyl do stanovené lhůty omluven.

Řada škol v současnosti zavádí elektronické třídnice, díky nimž mají rodiče okamžitý přehled o docházce i studijních výsledcích vlastního dítěte. Postup zavádění této metody však není tak rychlý, jak by se dalo očekávat a ze čtyř vybraných základních škol, vlastní elektronickou třídnici pouze jediná. Co se týče dalších preventivních programů, ve výzkumu byly zmíněny pouze besedy pro žáky vyšších ročníků. Záškoláctví zde však bylo pouze okrajovou či doplňující záležitostí.

Učitelé sami s mnoha nápady k možné prevenci záškoláctví nepřišli.

3. Příčiny

Příčin, které mohou vést žáka k vynechávání vyučování, je veliké množství a učitelé si to uvědomují. Přesto se dotazovaní zmiňovali pouze o těch nejčastějších, mezi nimiž nechyběla lenost žáka, strach z písemné práce, vliv party nebo třeba přístup rodičů dítěte. Jen dva učitele napadlo, že problém by mohl být mnohem závažnější a záškoláctví by mohlo vznikat na základě šikany. Navíc učitelé neradi přiznávají, že důvodem by mohli být oni sami. Někteří jako jedinou možnou příčinu na straně učitele uvádějí nedůsledný přístup pedagoga, jímž může být záškoláctví podpořeno. Nepřipouštějí však, že by učitel mohl být příliš přísný nebo že by si mohl na některého z žáků takřikajíc zasednout. Odměřenost učitele vůči žákovi, nezájem, ponižování či nakládání přílišného množství povinností může být také jedním z důvodů, proč se dítě rozhodně raději do školy nejít.

4. Překážky při řešení záškoláctví

Většina z třídních učitelů se na základních školách s určitou formou záškoláctví setká. Jeho povinností pak není jen nahlásit neomluvené hodiny, ale také informovat rodiče žáka a popř. následně podnikat další kroky. Při řešení záškoláctví se však může vyskytnout škála překážek, které práci se záškolákem neusnadní. Učitelé, zařazení do výzkumu, se shodli, že zásadní překážkou jsou rodiče žáka. Každý rodič je jiný a u každého se mohou vyskytovat jiné problémy, které řešení záškoláctví znesnadňují. Někteří rodiče své děti včas neomlouvají, jiní jejich záškoláctví kryjí, s dalšími se zase škola nemůže spojit. Objevují se i rodiče, kteří si nepřipouštějí, že jejich dítě by mohlo chodit za školu a také rodiče, kteří veškerou odpovědnost svalují na učitele. Z výzkumu dále vyplývá, že jsou i rodiče, se kterými učitelé vycházejí výborně, kteří se školou spolupracují a záškoláctví se pak vyřeší mnohem rychleji a obvykle bez výraznějších komplikací.

Vedení školy ani legislativa překážky učitelům do cesty nestaví. Naopak. Učitelé jsou ze strany vedení podporováni a s nově stanovenými postupy jsou spokojeni.

5. Tolerance učitelů

Učitelé pravidelně od začátku školního roku seznamují žáky i jejich rodiče se způsobem, jakým má být omluvena žákova nepřítomnost ve škole i s časovými mantinely, které vymezují, do kdy má být žák omluven. Přesto jsou učitelé ochotni udělat určité výjimky. Jedná-li se o žáka bezproblémového, s dobrým studijním prospěchem, u nějž je předpoklad, že nezapírá záškoláctví, ale pouze zapomněl omluvenku donést. V takovém případě učitelé umožní žákovi, aby omluvenku donesl i po stanoveném termínu.

Nejsou-li si učitelé žákem zcela jisti, raději nejprve kontaktují rodiče žáka, než napíší neomluvenou hodinu.

Pokud je však žák problémový, je podezříván ze záškoláctví nebo pokud již jako záškolák projednáván byl, učitelé většinou jednají bez otálení a neomluvenou hodinu udělí.

6. Pravomoci učitelů

Na základě odpovědí jednotlivých učitelů lze usuzovat, že pedagogové si se svými pravomocemi vystačí a žádné další tedy nevyžadují. Naopak mají pocit, že více pravomocí by jen přidávalo učitelům další povinnosti, které by však sami učitelé rádi přenechali ostatním orgánům, které se v oblasti řešení záškoláctví angažují.

7. Věk dotazovaných pedagogů a s ním související odlišný pohled na záškoláctví

Do výzkumu byli zvoleni učitelé dvou věkových kategorií – do 35 let a nad 35 let, s cílem posoudit, zda jsou mladší učitelé více seznámeni s problematikou záškoláctví a s využitím praktických možností než učitelé starší věkové kategorie. Analýzou získaných dat jsem však došla ke zjištění, že vědomosti o dané problematice jsou velmi obdobné. Stejně tak se nezměnil ani přístup pedagogických fakult. Mladší učitelé, stejně jako ti starší, si ze školy žádné využitelné poznatky pro setkání se záškoláctvím v praxi neodnesli. Pouze jeden z mladších pedagogů se lépe orientoval v oblasti nové techniky, s čímž následně souvisely i jeho nápady k zavedení nových preventivních programů do škol.

Učitelé starší, kteří za sebou mají naopak více let praxe, získali také více zkušeností a jsou tedy v problematice záškoláctví více zaběhlí.

6. Závěr

Diplomová práce byla zaměřena na problematiku záškoláctví na druhém stupni základních škol.

Teoretická část byla věnována rozlišení problémového a poruchového chování, zahrnovala charakteristiku poruch chování i klasifikace poruch chování z hlediska jednotlivých oborů. Důležitou kapitolou byla vývojová psychologie žáků ve věku druhého stupně základních škol, tedy ve věku 10 – 15 let. Ta učitelům umožňuje pochopit, jakými změnami žáci daného věku procházejí, a zároveň jim napomáhá žákům lépe porozumět. Zahnut zde nebyl pouze vývoj tělesný, ale i vývoj psychický, kognitivní, citový či sociální a také vývoj myšlení a morálního uvažování. Zbytek teoretické části byl věnován záškoláctví. Nechybělo vymezení základního pojmu, zmíněny byly také formy záškoláctví a příčiny, jež k němu mohou vést. Protože základem odstranění výskytu záškoláctví je především efektivní prevence, jsou v práci uvedeny i její možnosti. Podstatnou součástí práce je osobnost pedagoga v problematice záškoláctví. Právě učitel může výrazně ovlivnit jeho průběh. Je na něm, aby žáka vynechávajícího docházku včas odhalil a dále situaci taktně řešil s rodiči žáka a se spolupracujícími orgány. V závěru jsou uvedeny zásadní legislativní zákony zabývající se záškoláctvím a jeho postihem. V práci je čerpáno z knižních publikací a internetových zdrojů, jejichž seznam je uveden níže.

Praktická část byla zaměřena na výzkum formou rozhovorů s učiteli druhého stupně základních škol. K rozhovorům bylo vybráno 8 pedagogů, kteří za sebou měli praxi alespoň pět let. Na základě analýzy provedeného výzkumu bylo zjištěno, že učitelé jsou v oblasti záškoláctví informováni a vzdělávání nedostatečně a sami vyžadují zlepšení situace. Většina učitelů by však uvítala praktické nápady a možnosti, které by v případě práce se záškolákem byly skutečně využitelné. Dále z výzkumu vyplývá, že školy nemají zájem proškolení třídní učitele pro oblast záškoláctví, ale stačí jim pouze dostatečně proškolený výchovný poradce, kterého musí zaměstnávat každá základní škola. K prevenci lze dodat, že základní preventivní programy, jakými jsou přesně stanovená pravidla omlouvání žáků rodiči a řádné vedení přehledu o docházce každého žáka, jsou zavedeny na všech školách zařazených do výzkumu. Mezi dalšími způsoby prevence pak učitelé uváděli elektronické třídnice nebo besedy pro určité ročníky.

Velmi dlouze by se dalo hovořit o důvodech, které mohou vést žáka k záškoláctví. Dotazovaní učitelé určitý přehled o příčinách záškoláctví mají a shodně za nejčastější příčinu označují vliv party, strach z testu či písemné práce, přístup rodičů nebo jiné zájmy. V samotném učiteli však možnou příčinu nevidí, pouze někteří z pedagogů jako jednu z možných příčin připouštějí učitelovu nedůslednost, která může mít za následek prohloubení záškoláctví. I tito učitelé však tvrdí, že se jedná pouze o okrajovou a výjimečnou záležitost. Výzkum dále poukázal na překážky, které učitelům komplikují práci se záškoláky. Takové překážky jsou kladeny především ze strany zákonných zástupců žáků, kteří své děti rádně neomlouvají, jejich záškoláctví kryjí, nespolupracují se školou nebo dokonce záškoláctví dítěte kladou za vinu pedagogům. V legislativě nebo v přístupu vedení školy učitelé žádné překážky neshledávají. Pohled byl zaměřen i na důslednost pedagogů a jejich ochotu tolerovat pozdní a zpětné omlouvání. Z výzkumu vyplývá, že učitelé nejsou, co se týče omlouvání, zcela striktní a jsou ochotni přijmout i opožděnou omluvenku. Základní podmínkou však je, že se u daného žáka jedná o výjimečnou situaci a že jde o žáka dlouhodobě bezproblémového. Poslední z kladených otázek směřovala k pravomocem učitelů. Učitelé se opět téměř jednoznačně shodli, že mají pravomocí dostatek a více jich rozhodně nevyžadují. Při analýze byl sledován ještě jeden cíl - porovnat vědomosti učitelů dvou věkových kategorií - na jehož základě byli učitelé do výzkumu i vybíráni. Mezi kategoriemi do 35 let věku a nad 35 let věku však nebyl zaznamenán žádný výrazný rozdíl. Jediným rozdílem je dlouhodobější praxe starších učitelů a s ní získané zkušenosti.

Závěrem je možné říci, že se všichni dotazovaní potýkají s obdobnými problémy při řešení záškoláctví. Uvítali by tedy více praktických rad, které by jim umožnily snadněji a efektivněji pracovat se záškoláky i jejich rodinami.

Použité zdroje

1. Monografie

KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole* –; [z anglického originálu přeložila Dagmar Tomková]. Praha: Portál, 2005, 151 s. ISBN 80-7178-945-3

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie 2.*, Praha: Grada Publishing, 2006, 361 s. ISBN 80-247-1284-9

LECHTA, Viktor. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál, 2010, 435 s. ISBN 978-80-7367-679-7

LISÁ, Lidka, KŇOURKOVÁ, Marie. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. Praha: AVICENUM, 1986, 274 s. ISBN 08-084-86

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Analýza dílčích aspektů specifických poruch*. Praha: UK v Praze – pedagogická fakulta, 2004, 216 s. ISBN 80-7290-205-9

NOVOTNÁ, Lenka, HŘÍCHOVÁ, Miloslava, MIŇHOVÁ, Jana. *Vývojová psychologie pro učitele*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, 82 s. ISBN 80-7082-473-5

PAUKNEROVÁ, Daniela a kol. *Psychologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada Publishing, 2012, 259 s. ISBN 978-80-247-3809-3

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 24 s. ISBN 80-86991-81-4

ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc 2005, 171 s. ISBN 80-224-0629-2

ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí* – [z anglického originálu přeložila Dagmar Tomková]. Praha: Portál, 2001, 198 s. ISBN 80-7178-503-2

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, 1997, 170 s. ISBN 80-7184-488-8

VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 2002, 304 s. ISBN 80-246-0181-8

VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2007, 456 s. ISBN 978-80-247-1734-0

VOCILKA, Miroslav a kol. *Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, 1 svazek.

VODÁK, Pavel, ŠULC, Antonín. *Závady a poruchy chování v dětském věku*. Praha: SPN, 1964, 327 s. ISBN 14-028-64

VOJTOVÁ, Věra. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 94 s. ISBN 80-210-3532-3

2. Vyhlášky, zákony a pokyny

MŠMT – Metodický pokyn, čl. II. Odst. 1,2,6,8 a 10

Pokyn č.2/2011/Š náměstka primátora školství a sociálních věcí k potlačení nežádoucích sociálních jevů ve městě České Budějovice ze dne 09. 08. 2011

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, §31/ odst. 1a 2 - Přestupky na úseku školství a výchovy mládeže

MŠMT. *Úplné znění zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ze dne 2. září 2008*[PDF online]. [Cit. 2012-24-6]. §36, odst. (1) a (3). Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>>

MŠMT ČR. *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví ze dne 11. března 2002* [online]. [Cit. 2012-11-15] Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/search.php?action=results&query=z%C3%A1kol%C5%A1ctv%C3%AD&x=0&y=0>>

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, §217 [online]. [Cit. 2013-02-15]. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_zakon/cast2h6.aspx#par217>

Předpis č. 40/2009 Sb. Zákon trestní zákoník ze dne 08.01. 2009, §201, odst.1a) [online]. [Cit. 2013-02-19]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>>

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích ze dne 17. 05. 1990, §31/ odst. 1a 2 - Přestupky na úseku školství a výchovy mládeže [online]. [Cit. 2013-03-04] Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-200>>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí ze dne 09. 12. 1999, §6, §7, §10 [online]. [Cit. 2013-02-12]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>>

3. Internetové zdroje

Pražské centrum primární prevence. Záškoláctví. [online]. [Cit. 2012-08-27] Dostupné z: <<http://www.prevence-praha.cz/zaskolactvi>>

Poradenské centrum R-ego. Záškoláctví [online]. [Cit. 2012-10-10] Dostupné z: <<http://www.r-ego.cz/zaskolactvi>>

WHO a ÚZIS ČR. Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů [online]. Akt. 2012-12-31. [Cit. 2012-05-15] Dostupné z: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html>>

KAŠPAROVÁ, Blažena. Záškoláctví. Policie ČR – KŘP Pzk. [Online]. Zpravodajství 2009. [Cit. 2012-09-10]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/uzemni-utvary-sprava-zapadoceskeho-kraje-zpravodajstvi-zaskolactvi.aspx>

HANZLOVSKÝ, Michal. *Záškoláctví, co s ním? Celostní medicína*. [Online]. Vyd. 04. 11. 2012. [Cit. 2012-10-18]. Dostupné z: <<http://www.celostnimedicina.cz/zaskolactvi-co-s-nim.htm>>

ŽEMLIČKOVÁ, Gabriela. *Záškoláctví*. Národní informační centrum pro mládež. [online].

Vyd. 07. 03. 2011. [Cit. 2013-10-01]. Dostupné z: <<http://www.nicm.cz/zaskolactvi>>

NEVORALOVÁ, Monika. *Co je prevence* [online]. Klinika adiktologie. Vyd. 10. 08. 2011. [Cit. 2012-12-06].

Dostupné z: <<http://www.adiktologie.cz/en/articles/detail/377/3071/Co-je-prevence>>

DOLEŽALOVÁ, Lada. *Děti a mládež s rizikem v chování jako cílová skupina v sociální práci – Záškoláctví* [online]. Vyd. 28. 02. 2011. [Cit. 2012-12-12]. Dostupné z: <http://socialni-prace.webnode.cz/zaskolactvi/>

Sdružení Slunce. ICM/Sociálně patologické jevy/Záškoláctví [online]. [Cit. 2013-03-02]. Dostupné z: <http://www.slunceweb.cz/wiki/ICM/Soci%C3%A1ln%C4%9B_patologick%C3%A9_jevy/Z%C3%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD>

Wikipedie-Otevřená encyklopedie [online]. 24. 01. 2013. [Cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Povinn%C3%A1_%C5%A1koln%C3%AD_doch%C3%A1zka>

Informační centrum OSN v Praze. Všeobecná deklarace lidských práv a svobod, čl.26 [PDF online]. [Cit. 2013-03-04]. Dostupné z: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>>

Centrum pro výzkum veřejného mínění. Kvalitativní výzkum. Sociologický ústav AV ČR. [online] 04. 06. 2012. [Cit. 2013-11-21]. Dostupné z: <<http://cvvm.soc.cas.cz/nabidka-vyzkumu/kvalitativni-vyzkum>>

AllPsych ONLINE. Psychiatric Disorders [online]. [Cit. 2013-01-18]. Dostupné z: <<http://allpsych.com/disorders/dsm.html>>

Better Health Channel. Behavioural disorders in children [online]. [Cit. 2013-20-11]. Dostupné z: <http://www.betterhealth.vic.gov.au/bhcv2/bhcarticles.nsf/pages/Behavioural_disorders_in_children>

Coffins Education Center. Why Attending School Matters: The Dire Consequences of Truancy and Dropping Out [online]. [Cit. 2013-26-11]. Dostupné z: <<http://www.coffinseducationcenter.com/?p=114>

EASTMAN G., COONEY S. M., O'CONNOR C. and SMALL S. A. Finding effective solutions to truancy [PDF online]. July 2007. Univerzity of Wisconsin-Madison a Univerzity of Wisconsin-Extension. [Cit. 2013-02-15]. Dostupné z: <http://www.uwex.edu/ces/flp/families/whatworks_05.pdf>

HubPages. How To Prevent Truancy [online]. [Cit. 2013-10-10]. Dostupné z: <http://hubpages.com/hub/How-To-Prevent-Truancy>

Youth Truancy in America. What Causes Truancy [online]. [Cit. 2013-25-11]. Dostupné z: <<http://www.susanscheff.net/truancy-causes/>>